

ŠTÚDIE

ORGANIZAČNÝ VÝVOJ RAKÚSKO-UHORSKÉHO JAZDECTVA (1866 – 1914) SO ZRETEĽOM NA SLOVENSKO

VOJTECH D A N G L

DANGL, Vojtech: Organisational Development of Austro-Hungarian Cavalry (1866 – 1914) with regard to Slovakia. *Vojenská história*, 5, 4, 2001, pp.3 – 25, Bratislava.

In the study the author elaborated organisational development of the most numerous part of the Austro-Hungarian Army from the war between Prussia and Austria in 1866 to the outbreak of the World War I in 1914. In the introductory part he gives a retrospective view on organisational development of cavalry in Habsburg Empire from the 15th century up to the lost war of the monarchy with Prussians in 1866. He refers to a specific aspect, namely forming of Hussars in Hungary that had a certain impact upon the development of Austro-Hungarian cavalry in Europe. Large part of the material is devoted to the development of Austro-Hungarian cavalry since the war between Prussia and Austria that required a principal reorganisation of the Army, through Austro-Hungarian equalisation that resulted in validation of new defence acts. He continues with Defence Acts of 1912 up to the outbreak of the World War I. In addition to archive research the study is based on wide spectrum of professional literature of Hungarian and Austrian provenience. In some case the author stems from his own results of rich scientific and research activity in the field of Austrian and Austro-Hungarian Army till the World War I.

Military History. Slovakia. Austro-Hungarian Cavalry (1866 – 1914).

V habsburskej armáde, podobne ako to bolo aj v iných európskych armádach, sa jazdectvo vyvíjalo v dvoch základných líniách. Ako ťažké jazdectvo, pôvodne odvodené z rytierskeho jazdectva, a ľahké jazdectvo, ktoré v starších časoch úspešne používali predovšetkým nomádske kmene a národy, ale v rôznych modifikáciách postupne aj armády európskych štátov. Kým sila ťažkého jazdectva spočívala v údernosti a v úsilí preraziť alebo aspoň narušiť bojové šiky nepriateľa, výhody ľahkého jazdectva tkveli predovšetkým v rýchlosti a z toho vyplývajúcej prednostiach. T. j. v prekvapivých útokoch, v lákaní protivníkových vojsk do vopred pripravených pascí, v úspešnej priekumnej činnosti, v obchvatných manévroch, v aktivitách pri zaobstarávaní zásob, v korisníckych výpravách a pod. Týmto určeniam zodpovedal aj výber koní, výzbroj, výstroj a výcvik jednotlivých druhov jazdectva.

Medzi najstarší typ ťažkého jazdectva v habsburskej ríši, organizovaného už podľa ustálených vojenských predpisov, patrili kyrysníci. Prvé náznaky ich formovania sa objavili za vlády cisára Maximiliána v 15. storočí, v čase tridsaťročnej vojny prešli viacerými zmenami a do značnej miery ovládli európske bojiská. Prispela k tomu aj skutočnosť, že v tomto období sa už pevne konštituovali stále žoldnierske armády, ktoré mali vyššiu bojovú a morálnu hodnotu, ako dočasne najímané žoldnierske oddiely. Aj keď pechota zostávala naďalej hlavným druhom zbrane, predovšetkým kyrysníci, jazda vyzbrojená strelnými, ale aj na útok vhodnými bodnými a sečnými zbraňami, nechýbali ani v jednej z armád bojujúcich štátov. Súbežne so zdokonaľovaním strelných zbraní a zmenou taktiky boja, sa zbroj kyrysníkov čoraz viac odľahčovala, až im zostal iba kyrys a prilba, ktoré v roku 1860 definitívne odložili. V roku 1867

posledných dvanásť rakúskych kyrysnických plukov bolo reorganizovaných a pretvorených na dragúnske pluky.

S formovaním prvých dragúnskych útvarov sa stretávame v polovici 16. storočia. Dragúni boli akými prechodným stupňom medzi jazdectvom a pechotou a o pôvode ich pomenovania a krajiny vzniku ako samostatného typu vojska existuje viacero teórií.¹ Presúvali sa síce na koňoch, ale prevažne bojovali ako pešiaci a pôvodne mali aj peší výcvik. Tomuto určeniu bol prispôsobený aj výber ich koní, ktoré neboli vycvičené na jazdecké ataky. Očakávania, ktoré sa do tohto druhu jazdnej pechoty vkladali, sa nespĺnili, a tak sa čoskoro, najmä vďaka reformám Gustáva Adolfa II., stali súčasťou regulárneho jazdectva. Ich význam vzrástol natoľko, že koncom tridsaťročnej vojny celkom nahradili ďalší typ jazdného vojska, tzv. arkebuzierov, resp. karabinierov, ktorí svoj názov dostali od toho, že síce nosili prilbu a predný náprsný ochranný plát kyrysu, ale na rozdiel od kyrysníkov boli vyzbrojení spravidla už dvoma pištoľami, krátkou karabínou (arkebúzou) a bočnou bodnou zbraňou. Dragúni boli na svoje časy značne pohybliví, ich nasadenie v bojoch sa osvedčovalo, a tak od druhej polovice 18. storočia už pôsobili ako plnohodnotné jazdectvo vybavené kvalitnými, na boj vycvičenými koňmi a krátkymi karabínami. Po skončení vojny o španielske dedičstvo ku každému dragúnskému pluku bola priradená aj jedna stotina granátnikov. V tom čase boli zároveň stotiny jazdných karabinierov, ktoré vznikli po vydaní najvyššieho rozkazu panovníka roku 1768, ale pre podobnosť vo výzbroji a v taktike boja s kyrysníkmi sa ukázali ako veľký prepych pričlenené len kyrysníckym plukom, a ako také zanikli. Výzbroj dragúnov tvoril paloš, karabína, neskôr mušketa, a piku nahradili pištole. Dragúnsky pluk v habsburskej armáde sa členil na 12 stotín a jednu granátnickú stotinu a jeho početný stav sa pohyboval okolo 1080 – 1090 mužov.

Počas sedemročnej vojny vznikol popri kyrysníkoch, ako reprezentantoch klasického typu ťažkého jazdectva a dragúnoch, ktorí boli považovaní za polotiažké jazdectvo, nový druh ľahkého jazdectva, tzv. švališéri (chevaux légers). Tento druh ľahkého jazdectva sa presadil najmä vo Francúzsku a v rakúskych krajinách vznikol vlastne pretvorením a prezborením z niekoľkých dragúnskych plukov. V habsburskej armáde pluky švališérov pôsobili až do roku 1851, keď boli zrušené, resp. spätne sformované na dragúnske pluky.

V druhej polovici 18. storočia došlo k viacerým menším, ale aj zásadnejším reformám jazdectva, predovšetkým vzájomným pretváraním uvedených typov jazdectva a ich vnútorných organizačných štruktúr, zmenami početného stavu, výzbroje a uniforiem. Okrem iného roku 1770 boli zrušené v rámci jazdectva stotiny a miesto nich boli zavedené ako administratívne správne jednotky pluku švadróny.

Zmeny v organizačnej výstavbe rakúskeho jazdectva 19. storočia pred zásadnou reformou branných síl, ktoré nasledovali po prehratej prusko-rakúskej vojne roku 1866 a štátoprávnu zmenou v podobe rakúsko-maďarského vyrovnania roku 1867, sa udiali predovšetkým v súvislosti s napoleonskými vojnami, po revolúcii roku 1848 – 1849 a po vojenskom ťažení v Taliansku roku 1859. K týmto zmenám došlo najmä v dôsledku zdokonalenia palných zbraní a taktiky boja, čo viedlo k zmenám v štruktúre, početných stavoch, vo výcviku, spôsobe dopĺňovania a zásobovania vojsk. Okrem iného sa ujednotili počty švadrón vo všetkých plukoch habsburského jazdectva, boli zrušené už spomínané švališérske pluky a objavil sa nový typ ľahkého jazdectva, tzv. huláni.

Prvý hulánsky (džidásky) pluk bol sformovaný z poľských jazdcov po pripojení Haliča k monarchii roku 1784, organizačne bol ešte zaradený medzi švališérske pluky. Prvý samostatný hulánsky pluk bol postavený roku 1791 a roku 1851 bolo transformovaných do podoby hulánskych plukov šesť jestvujúcich švališérskeho plukov a jeden uhorský husársky pluk. Huláni boli vyzbrojení pištoľami, časť príslušníkov pluku ľahkými kopijami, ďalšia časť krátkymi karabínami. Ako pobočnú zbraň používali šabl'u. Roku 1845 šabl'a vymenila paloš aj u ky-

¹Bližšie MARTÍNEK, F.: Z historie dragounů. Praha 1937, s. 5 – 16.

rysníkov, dragúnov a švališérov. Rovnošata hulánov obsahovala aj poľské národné prvky, ale rovnošata príslušníkov ostatných druhov vojsk, okrem husárov, sa farebne postupne unifikovala. Od roku 1852 sa začali do jazdeckta uvádzať dokonalejšie karabíny s rýhovanou hlavňou, pištole vzor Lorenz s perkusným zámkom a zdokonalila sa aj munícia strelných zbraní. Po neúspešnej rakúsko-taliansko-francúzskej vojne roku 1859 z ôsmich dragúnskych plukov dva zrušili, štyri preformovali na kyrysnícke pluky, takže sa zachovali iba dva dragúnske pluky, oba dopĺňované z územia Čiech. V tom čase už dragúni tvorili súčasť ľahkého jazdeckta a za ťažké jazdeckto sa považovali iba kyrysníci, ktorým však odňali v tom čase už neúčinný a ťažkopádny náprsný pancier.

Tento stav sa dlho nezachoval. Po skúsenostiach z prehratej prusko-rakúskej vojny, ktorá odhalila zraniteľnosť jazdeckta v boji proti pechote vyzbrojenej účinnými palnými zbraňami, a tým aj pokles významu zdrvivých, ale nie veľmi rýchlych útokov ťažkého jazdeckta, došlo v ďalšom budovaní tohto druhu zbrane k zásadným reformám. Existujúcich 12 kyrysníckych plukov podľa najvyššieho rozhodnutia panovníka z októbra 1867 bolo pretvorených na dragúnske pluky. Zachovali si svoje čísla a s číslom 13 a 14 boli za ne zaradené aj dovtedy jestvujúce dva dragúnske pluky. Boli zrušené práva majiteľov plukov, právo menovať a povyšovať dôstojníkov si vyhradil panovník. Až na minimálne odlišnosti boli odstránené rozdiely v organizačnej štruktúre, vo výzbroji a výcviku jednotlivých druhov jazdeckta a určité zmeny sa urobili aj na rovnošatách príslušníkov jazdeckých útvarov. Takto v predvečer sankcionovania nových braných zákonov boli odstránené rozdiely medzi ťažkým a ľahkým jazdecktom.²

Okrem menovaných regulárnych jazdeckých útvarov a najstaršieho druhu ľahkého jazdeckta objavujúceho sa na území Uhorska, t. j. husárov, o ktorých sa zmienime neskôr, v habsburskej armáde bojovali v rôznych obdobiach aj poloregulárne a dobrovoľnícke jazdecké útvary. Vo vojne proti Francúzom roku 1798 bol zriadený dobrovoľnícky jazdecký strelecký pluk (Jäger Regiment zu Pferd), ale o tri roky bol zrušený. Patril do kategórie ľahkého jazdeckta.³ Počas tridsaťročnej vojny, no aj v nasledujúcich desaťročiach, vznikli na území habsburskej monarchie rôzne irregulárne jazdecké oddiely, ktoré okrem osobitných, prevažne prieskumných úloh, plnili aj bojové úlohy a boli často začleňované do zostáv regulárnej armády. Takmer bez výnimky išlo o oddiely ľahkého jazdeckta, z ktorých mnohé vznikli v pohraničných oblastiach.

V uhorských podmienkach zvláštnu úlohu zohrali jazdecké oddiely formované v rámci uhorskej insurekcie. Išlo o najstarší druh vojska, ktorého počiatky siahajú až do 11. storočia a vychádzal z povinnosti feudálov postaviť do boja určitý počet vojakov. V priebehu storočí sa formy tejto povinnosti menili. Výraznou mierou sa uhorská insurekcia, v rámci ktorej pôsobilo aj ľahké husárske jazdeckto, podieľala na vojnách počas panovania Márie Terézie a štyrikrát bola insurekčná pohotovosť zvolaná aj počas protifrancúzskych, resp. napoleonských vojen.⁴ Posledný raz sa jazdecké insurekčné jednotky zúčastnili boja v bitke pri Rábe roku 1809

²Podrobnejšie k vývoju habsburského jazdeckta do roku 1867 pozri: WREDE, A.: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts, zv. III., časť I. Wien 1901; THÜRMEIN, A.: Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee, zv. I., II. Wien 1892; ŠKORPIL, V. M.: O lidu jezdeckém. Voják ve válce a revoluci do roku 1848. Praha 1947; MARTÍNEK, F.: c. d.; SÁGVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.: Nagy huszárkönyv. Budapest 1999; NAGYVÁRI-NEPPEL, P.: Huszárök. Budapest 1973; JANKOVICH, M.: Pferde, Reiter, Völkerstürme. München 1967; KLUČINA, P. – ROMAŇÁK, A.: Zbraň a zbroj v obraze doby, zv. I., II. Praha; DANGL, V. – KOPČAN, V.: Vojenské dejiny Slovenska (1526 – 1711), zv. II. Bratislava 1995; DANGL, V. – SEGEŠ, V.: Vojenské dejiny Slovenska (1711 – 1914), zv. III. Bratislava 1996; GLESS, K.: Das Pferd im Militärwesen. Berlin 1980; LENZ, H.: Mit dem Pferd durch die Zeiten. Berlin 1976; DENISON, GY.: A lovasság története a legrégibb időkötől a jelenkorig. Bp. 1992.

³WREDE, A.: c. d., s. 69 – 71, 78.

⁴Napr. Bratislavská a Nitrianska stolica postavili po 6 jazdeckých stotín insurekčného vojska, Trenčianska, Hontianska, Tekovská po 4 stotiny, Novohradská 3 stotiny, Komárňanská 2 stotiny, Turčianska, Oravská, Liptovská a Zvolenská stolica dodala po jednej stotine husárskych insurgentov. Pri týchto útvaroch, ako aj pri uhorských husárskych útvaroch sa zachovalo používanie pojmu „jazdecká stotina“ na rozdiel od pojmu „jazdecká švadrona“, ktorá sa používala pri spoločnom vojsku a v rakúskych častiach monarchie. Tento úzus budeme dodržiavať aj v texte štúdie.

v počte 30 jazdeckých oddielov. Tu sa v plnej miere prejavila ich zaostalosť a nefunkčnosť v nových podmienkach napoleonského ponímania vojenstva. Listom z 18. decembra 1809 uhorský palatín, arcivojvoda Jozef, insurekčné vojská rozpustil. Tým táto inštitúcia prakticky prestala jestvovať, aj keď právne bola zrušená až po zavedení všeobecnej brannej povinnosti roku 1868.⁵

Začiatky formovania husárstva v Uhorsku odborná literatúra kladie do 15. storočia. Z viacerých teórií, skúmajúcich pôvod tohto názvu, sa najpravdepodobnejšou javí tá, ktorá ho spája so srbským výrazom „gusar“, pôvodne označujúcim nelichotivý prívlastok pre pohyblivé ozbrojené tlupy zbojníkov. Latinská podoba tohto slova „cursarius“ sa rozšírila na celom Balkáne a jeho nositelia sa stali známymi aj v južných oblastiach Uhorska. Postupne boli zapájaní aj do žoldnierskych vojsk a názov sa rozšíril aj na iné druhy ľahkého jazdectva používajúceho podobný spôsob boja. V čase protitureckých vojen ich význam stúpol, a najmä cudzie (nemecké) pramene pod týmto menom označujú prakticky všetky druhy ľahkého jazdectva pochádzajúceho z Uhorska a z Balkánu. V čase tridsaťročnej vojny sa popri pojme „husár“ objavuje aj pojem „chorváti“. Išlo vlastne o ten istý druh jazdectva vyzbrojeného karabínami, kopijami a šablami. Prvý takýto pluk zaradený do regulárnej armády Habsburgovcov zorganizoval roku 1627 Valdštejnov veliteľ Isolani. Aj keď v dobových prameňoch je veľký nesúlad v pomenovaní týchto druhov ľahkého jazdectva, oba tieto pojmy sa stali synonymom pre ľahké jazdectvo pochádzajúce z Uhorska, resp. Balkánu.

Z konca 16. a zo začiatku 17. storočia sa zachovalo viacero opisov výzbroje a výstroja husárov i spôsobu ich boja, ktorý spočíval v náhlých útokoch, neustálom dobíjani na nepriateľa, v koristení, v prepadoch zo zálohy, narušovaní zásobovacích trás protivníka a šírení demoralizácie v radoch nepriateľa. Spôsob ich boja istý francúzsky prameň opisuje takto: „... sú to vlastne jazdní piráti... Azda nie je možné ani nájsť pravidlo v tom, ako útočia. Takže bojovať proti nim je takmer nemožné. Aj keď sa pred útokom formujú do určitého bojového zoskupenia, neprispôsobujú sa mu dlho, ale za okamih sa rozptýlia, zmiznú z dohľadu. Ale náhle sa opäť objavia, a to v tej istej formácii, v akej boli na začiatku útoku“.⁶ Ako ľahké jazdectvo so špecifickým určením a spôsobom boja, husári, resp. predchodcovia neskoršie klasicky ponímaných husárov rakúskej a rakúsko-uhorskej armády, hrali významnú úlohu v protitureckých vojnách, ale aj vo vojskách vodcov protihabsburských stavovských povstaní. V prvej polovici 17. storočia sa už takmer na všetkých európskych bojiskách objavujú husári. V boji používali rýchle kone menšieho vzrastu. Pôvodne boli vyzbrojení kopijou a šablou či budzogaňom, prípadne fokošom. V čase kuruckých vojen už pištoľou a karabínou.

Osemnásťe storočie je považované za zlatý vek husárstva. S týmto druhom jazdectva sa v ňom stretávame okrem habsburských krajín vo Francúzsku, v Prusku, v Dánsku, vo Švédsku, v Rusku, v Holandsku, v Anglicku i v Španielsku.⁷ Vo viacerých z týchto krajín pri formovaní husárskych oddielov spolupôsobili aj husárski velitelia pochádzajúci z Uhorska. Veľký vplyv mali

⁵K využitiu insurekčných vojsk pozri: MARKÓ, Á.: *Ungarische Soldatentum (895 – 1914)*. Budapest 1942; ERDÉLYI, G.: *A magyar katona. A magyar hadszervezet és hadművészet fejlődése*. Budapest 1929; SÁGVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.: c. d., s. 91 – 96; WREDE, A.: c. d., s. 82.

⁶Citované podľa NAGYRÉVI-NEPPEL, P.: c. d., s. 20.

⁷Prvý regulárny husársky pluk vznikol vo Francúzsku roku 1692 a existoval iba krátko. Prvú husársku švadronu podľa uhorského vzoru konštituovali v Prusku roku 1721, ale už roku 1688 bol postavený prvý husársky pluk aj v Bavorsku a roku 1706 aj v Hessensko-Kasselsku a dokonca v Portugalsku. Roku 1735 zriadili husársky útvar aj vo Wüsterbergu a roku 1757 v Hannoveri. V Španielsku sa prvé husárske formácie objavili roku 1705, v Rusku roku 1738, v Holandsku roku 1745. Roku 1737 bol sformovaný prevažne z príslušníkov bývalých uhorských husárskych oddielov aj prvý dánsky husársky pluk. Vo Švédsku boli husári ako regulárne jednotky zapojení do armády roku 1758, v Anglicku mali 5 husárskych plukov už roku 1759, ale ako regulárne jednotky boli zavedené do britskej armády až roku 1802. (Podrobnejšie k problematike CHOPPIN, H.: *Les Husards*. Paris 1892; JANKOVICH, M.: *Pferde, Reiter, Völkerstürme*. München 1967; SÁGVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.: c. d., s. 12 – 15; NAGYRÉVI-NEPPEL, P.: c. d., s. 29 – 40, 70 – 71.)

najmä pri výstavbe pruských a francúzskych husárskych plukov. Za čias panovania Márie Terézie habsburské jazdeckto bolo považované za jedno z najlepších v Európe, k čomu prispeli aj husári. Súčinnosť rakúskych kyrysníkov, dragúnov a husárov, teda ťažkého a ľahkého jazdeckta, kde husári neplnili iba vedľajšie funkcie, ale aj taktické úlohy v rámci útoku, slávil úspechy na európskych bojiskách. Jazdecké útoky spravidla začali kyrysníci a ukončili husári. Tento druh ľahkého jazdeckta bol popritom naďalej využívaný aj na plnenie už uvedených úloh, kde hlavnú úlohu hrala predovšetkým rýchlosť a spontánnosť. Vojenské reglementy z roku 1722 a 1751 už presne predpisovali využitie husárskych útvarov v boji v rámci regulárnej habsburskej armády a tento druh jazdeckta začali cvičiť aj pre peší boj v prípade, keď museli zostúpiť z koní a bojovať ako pechota.

V čase protifrancúzskych a napoleonských vojen jazdeckto dostávalo variabilnejšiu podobu prispôbenú úlohám, ktoré muselo plniť v rámci novosformovaných vojenských telies a organizačných celkov, akými boli brigády, divízie a zbory. Vzrástla úloha predovšetkým ťažkého jazdeckta, ale ani ľahké jazdeckto nestratilo na svojej atraktivite. Bolo využívané predovšetkým ako predvoj a tylová ochrana. Využívalo sa naďalej pri prieskume, pri prenasledovaní protivníka, ktoré vďaka Napoleonovi dostalo nové dimenzie, ale naďalej bolo úspešne nasadzované aj do frontálnych atakov pri bojoch. Počas takmer štvrtstoročia trvajúcich vojen v rámci 47 jazdeckých plukov habsburskej armády bojovalo aj 13 husárskych plukov dopĺňovaných z územia Uhorska. Tie v rokoch 1813 – 1815 boli doplnené aj o dva dobrovoľnícke husárske oddiely. K insurekčným husárskym stotinám boli v týchto pohnutých časoch odvážaní aj Slováci z Bratislavskej, Nitrianskej, Novohradskej, Hontianskej, Trenčianskej, Tekovskej, Liptovskej, Oravskej, Turčianskej a Zvolenskej stolice.⁸

Po skončení napoleonských vojen sa štruktúra jazdeckta v habsburskej armáde zásadnejšie nezmenila. Jej dominantná úloha oproti minulosti však silne poklesla, čo sa odrazilo aj vo vzájomnom pomere pechoty a jazdeckta. Kým napr. za tridsaťročnej vojny bol tento pomer približne 2:1 až 3:1 v prospech pechoty, v čase sedemročnej vojny sa zvýšil na pomer 4:1 až 5:1 v neprospech jazdeckta. Do začiatku 19. storočia sa číselné zastúpenie pechoty oproti jazdecktu v zvýšilo v pomere 6:1 až 8:1.⁹ Pred revolúciou 1848 – 1849 rakúska armáda disponovala 8 kyrysnickými, 6 dragúnskymi, 4 hulánskymi, 7 švališerskými a 12 husárskymi plukmi.¹⁰

Revolučné hnutie, ktoré v rokoch 1848 – 1849 prehrmelo nad Európou, uviedlo do pohybu miliónové masy od severozápadných brehov Francúzska po Čierne more a od Messinského zálivu po Baltské more. V zložitej revolučnej situácii, ktorá aj v podunajskej monarchii vyústila do ozbrojeného stretu medzi cisárovi vernými silami a ozbrojenými zložkami uhorskej vlády, nájdeme husárske pluky na oboch stranách barikády. V Uhorsku popri budovaní nových honvédsckých husárskych plukov došlo k reorganizácii bývalých cisársko-kráľovských husárskych plukov, z ktorých deväť a pol sa pridalo k revolúcii, resp. doplnili sa tie pluky, z ktorých časť sa na výzvu vlády vrátila do vlasti. Počas revolúcie hlavné velenie maďarských vojsk disponovalo 18 husárskymi plukmi (3. honvédscky husársky pluk bol dopĺňovaný zo žúp na území Slovenska). Tvorili hlavnú údernú silu revolučnej maďarskej armády.¹¹ Po porážke re-

⁸BERKÓ, I.: A magyarság a régi hadseregben. Budapest 1926, s. 40, 44.

⁹GLÜCKMANN-VÁGHÓ: Az Osztrák-Magyar monarchia hadainak szervezete. Budapest 1904, s. 164.

¹⁰WREDE, A.: c. d., s. 12, príloha II. Tiez SÁGVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.: c. d., s. 17.

¹¹Podrobnejšie k organizačnej výstavbe husárskych plukov a ich činnosti v revolúcii 1848 – 1849 pozri: KEDVES, GY.: A szabadságharc huszárai. Budapest 1992; KOTTRA, GY. – KEDVES, GY. – SÁGVÁRI, GY.: „Fényesebb a láncnál a kard“. Budapest 1998; NAGYVÁRI-NEPPEL, P.: c. d., s. 41 – 46; SÁRVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.: c. d., s. 17, 119 – 129; BARCY, Z. – SOMOGYI, GY.: Magyar huszárok. Budapest 1987, s. 58 – 67; BONA, G.: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest 1988; BONA, G.: Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848 – 1849. Budapest 1987; A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848 – 1849; BONA, G.: Hadnagyok és főhadnagyok a szabadságharcban 1848 – 1849, zv. I – III. Budapest 1998; URBÁN, A.: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest 1983; BARCY, Z. – SOMOGYI, GY.: A szabadságharc hadserege. 1848 katonai szervezete, egyenruhái és fegyverzete. Budapest 1986.

volúcie väčšinu oddielov, ktoré zložili pri Világoši zbrane a tých, ktoré sa dostali do zajatia už predtým, opäť začlenili do zväzku cisársko-kráľovskej armády a boli dislokované mimo územia Uhorska.

V prvých dvoch desaťročiach panovania Františka Jozefa I. sa husárske pluky, ktoré čo do vnútornej organizačnej štruktúry prešli menšími zmenami, zúčastnili na troch vojnách. Roku 1859 na vojne proti Piemontu podporovaného Francúzskom, roku 1864 spolu s Pruskom na vojne proti Dánsku a roku 1866 na osudovej vojne proti Prusku a Taliansku. Aj keď úloha jazdeckta vo všetkých európskych armádach postupne klesala, v armáde habsburskej monarchie tento pokles nebol až taký výrazný. Najmä v Uhorsku, aj vďaka vžitým tradíciám, sa jazdecktvu stále venovala zvýšená pozornosť. Je to badateľné aj pri porovnaní s inými armádami. Kým v druhej polovici 19. storočia vo väčšine európskych armád jazdecktvu tvorilo už len 8 až 10 percent z celkového počtu armády, v rakúsko-uhorskej spoločnej armáde ešte aj po prelome 19. a 20. storočia tvorilo 14,7 percent z celkového mierového stavu.¹² Po reorganizácii v roku 1851, v rámci ktorej boli zrušené pluky švališérov, cisárska armáda disponovala s 38 jazdeckými plukmi, z toho 8 kyrysníckymi, 7 dragúnskymi, 12 husárskymi a 11 hulánskymi. Do roku 1866 sa tieto počty zvýšili o štyri kyrysnícke, jeden dragúnsky, dva hulánske a dva husárske pluky.¹³ Vojnové počty plukov sa pohybovali okolo 2014 mužov pri ľahkom jazdecktvu a 1320 mužov pri ťažkom jazdecktvu. Od roku 1860 sa radové husárske pluky členili na šesť stotín a dva dobrovoľnícke husárske pluky vybudované ešte v revolučných rokoch, na osem stotín. Tabuľkové mierové počty radovej husárskej stotiny tvorilo 164, vojnové počty 174 jazdcov. Mierové počty stotiny dobrovoľníckeho husárskeho pluku boli nižšie, a to 98 mužov, ale vojnové počty boli zvýšené na 208 jazdcov.¹⁴

Predpisy vydané roku 1861 neprinesli zásadnejšie zmeny pre výcvik, ani taktické využitie husárov, ale ani pre iné druhy jazdeckta. Taktika ich boja vo vojne proti Dánom roku 1864 pripomínala obdobie bojov proti Napoleonovi. Ešte v bitke pri Custozze v júni 1866 husárske pluky podnikali úspešné čelné a bočné útoky na taliansku pechotu a mali veľký podiel na víťazstve. Ale v tom istom roku na severnom bojisku prusko-rakúskej vojny cisársko-kráľovské jazdecktvu napriek hrdinskému nasadeniu utrpelo obrovské straty najmä v dôsledku využitia nového typu zadoviek, pušiek značky Dreyse, ktorými bola vyzbrojená pruská pechota.

Prehratá vojna s Prusmi odhalila vojenskú zaostalosť monarchie, znamenala rozhodujúce oslabenie jej mocenského postavenia v Európe a zásadný predel vo vnútropolitickom vývine. Do popredia so všetkou naliehavosťou vystúpila potreba zásadnej reorganizácie armády, vypracovania novej stratégie a súčasnosti zodpovedajúcej taktiky boja. Prvým krokom v rámci týchto zmien bolo rakúsko-maďarské vyrovnanie, na ktoré bezprostredne nadväzovalo sankcionovanie nových branných zákonov. Tie mali vytvoriť podmienky na reorganizáciu armády monarchie do takej podoby, aby v budúcnosti mohla zohrať rozhodujúcu úlohu pri presadzovaní zahraničnopolitických záujmov monarchie a pri udržaní vnútorného poriadku v duchu zámyslov dynastie.

* * *

Základné všeobecné ustanovenia verejnoprávneho charakteru o ozbrojených silách dualistického súštitia boli vtelené už do zák. čl. XII. o vyrovnaní z roku 1867. Ku konkrétnemu riešeniu širokej škály problémov okolo branných síl sa však pristúpilo až po prijatí tohto zákona a prvú podobu nadobudli v troch branných zákonoch, ktoré boli sankcionované 5. de-

¹²DANGL, V. – SEGEŠ, V.: Vojenské dejiny Slovenska (1711 – 1914), zv. III. Bratislava 1996, s. 127.

¹³Tamže. Porovnaj tiež WREDE, A.: c. d., s. 34 – 36.

¹⁴BERKÓ, I.: A magyarság a régi hadseregben. Budapest 1926, s. 52.

cembra 1868. Zák. čl. XL. o branných silách zavádzal osobne nezastupiteľnú, všeobecnú brannú povinnosť, v hrubých črtách určoval štruktúru a úlohu branných síl, dĺžku aktívnej i záložnej vojenskej služby, spôsob doplňovania armády, dĺžku cvičení, práva panovníka ako hlavného veliteľa branných síl a iné základné prvky budovania a organizácie spoločnej armády. Zák. čl. XLI. o honvédstve špecifikoval postavenie tejto ozbrojenej zložky v rámci všetkých branných síl monarchie a konkretizoval jej úlohy, organizáciu, spôsob doplňovania, nadväznosti na spoločnú armádu a pod. Tretí z branných zákonov, zák. čl. XLII. o domobrane, sa vzťahoval na túto doplňujúcu zložku armády, teda na tých, ktorí z rôznych príčin neboli odvedení k spoločnej armáde ani k vlastibrane. Pri sankcionovaní branných zákonov panovník vydal armádny rozkaz, v ktorom vyhlásil všeobecnú brannú povinnosť a zriadenie uhorskej vlastibrany.¹⁵

V roku 1889 bol branný zákon spred dvadsiatich rokov nahradený novým zák. čl. VI. o branných silách, ktorý zohľadňoval požiadavky na modernizáciu armády a bližšie špecifikoval rôzne oblasti zásad pre ďalšie budovanie armády, vrátane zmien v jej štruktúre. Zák. čl. V. z roku 1890 zase prispôboval výstavbu honvédstva dovtedajšiemu vývoju. Oba tieto zákony boli doplňované rôznymi novelami, brannými úpravami a nariadeniami, ktoré bližšie rozvádzali a konkretizovali základné otázky branných síl.¹⁶ Vo všetkých týchto zákonoch sa i naďalej rátaťo s budovaním a modernizovaním jazdeckva.

Jedným z hlavných poznatkov z porážky v prusko-rakúskej vojne bolo, že útok jazdeckva v klasickej, dovtedy zaužívanej forme, proti účinným pechotným strelným zbraňami a novej taktike pechoty postupujúcej rozptýlene, je málo efektívny, spôsobuje zbytočne vysoké straty vo vlastných radoch a konečný výsledok útoku je otázny. Z toho stratégovia monarchie vyvodili, že rýchlosť a pohyblivosť spolu so zvýšenou výkonnosťou a zosilnenou streleckou kapacitou, priebornosťou a morálnym účinkom musia byť pre moderné jazdeckvo určujúce. Tieto poznatky sa potvrdili aj vo francúzsko-pruskej vojne 1870 – 1871, kde Francúzi ešte používali jazdecké útoky na pruskú pechotu podľa klasických šablón. Očitý svedok malej efektívnosti týchto útokov, americký generál Ph. Henry Sheridan v tejto súvislosti napísal: „Francúzski husári napredovali dobre krytí... Útok začali nečakane zo vzdialenosti asi sto krokov... a... takmer všetci boli zničení... Celý útok iba ak o päť minút oddialil postup Nemcov... ohromne krvavá obeť, hrdinstvo, ale pre nič!“¹⁷ Z týchto poznatkov vychádzali aj zásady pri ďalšom budovaní rakúsko-uhorského jazdeckva. Tie smerovali k odstráneniu rozdielov medzi ťažkým a ľahkým jazdeckvom k jednotnej, alebo aspoň veľmi podobnej vnútornej organizácii jazdeckých útvarov, k ujednoteniu vo výzbroji a výcviku a k zlepšeniu vzájomnej súčinnosti s ďalšími zložkami pozemných síl. V rámci tohto procesu bolo už v októbri 1867 dvanásť kyrysnických plukov premenovaných na dragúnske, boli im ponechané ich poradové čísla a za ne boli číselne s číslami 13 a 14 zaradené existujúce dva dragúnske pluky. Kyrysníci – niekdajšia pýcha jazdeckva, navždy dohrali svoju historickú úlohu. Zároveň boli zrušené štandardy jazdeckých plukov, zmenené a zjednodušené uniformy dragúnov. Jedenásť hulánskych plukov doplňovaných výlučne z územia Haliča, Chorvátska a Slavónska a štrnásť husárskych plukov doplňovaných z územia Uhorska, bolo zatiaľ ponechaných. Zmeny nastali iba v ich vnútornej organizácii. V čase mieru jazdecký pluk sa od-

¹⁵1868. évi XLI törvényczikk a honvédségről. In: A magyar honvédelmi törvény. Szentesített 1868. december 5.-én. Pest 1868, I. §; PAPP, T.: A magyar honvédség megalakulása a kiegyezés után (1868 – 1890). In: Hadtörténelmi Közlemények, 14, 1967, č. 2, s. 29 – 33, č. 4, s. 688 – 711. Tiež DANGL, V.: Vývoj, organizácia, vnútorná štruktúra a dislokácia pozemných síl rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska v rokoch 1868 – 1914. In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. Praha 1977, r. VI., č. 4 – 5, s. 68 – 69.

¹⁶Magyar közigazgatási törvények Grill féle kiadása. Hadügy I. Hadsereg, Haditengerészet, Honvédség. Budapest 1911, s. 1 – 63. Súhm úprav a nariadení súvisiacich s týmito brannými zákonmi pozri tamže, s. 73 – 1062.

¹⁷Citované podľa NAGYRÉVI-NEPPEL, P.: c. d., s. 50. V tomto smere sú zaujímavé aj štatistiky, podľa ktorých na bojiskách prusko-francúzskej vojny bolo zranených 65 160 pruských vojakov, ale sečnou a bodnou zbraňou a úderom pažby iba 218 vojakov. Z nich zomrelo šesť. Medzi nimi bol iba jeden, ktorému smrteľné zranenie spôsobila sečná zbraň, a to jatagán.

vtedy členil na dve jazdecké koruhvy, z ktorých sa každá ďalej členila na tri švadróny. Každý pluk mal aj jednu náhradnú švadrónu. Mierový počet švadróny bol systematizovaný na 136 mužov a 118 koní. Štáb pluku mal 34 dôstojníkov a príslušníkov mužstva.¹⁸

V roku 1873 bola zrušená chorvátsko-slavónska hranica a ešte v tom istom roku z jazdeckých plukov, ktoré tu dovtedy boli dislokované, t.j. z 10. dragúnskeho pluku a z 10. hulánskeho pluku vytvorili husárske pluky. Takto sa počet husárskych plukov zvýšil na 16, no počet pôvodných dragúnskych a hulánskych plukov sa nezmenil, ale v dôsledku vnútorných organizačných presunov zostal na čísle 14, resp. 11.¹⁹ Začiatkom sedemdesiatych rokov 19. storočia boli všetky jazdecké útvary vyzbrojené šablami jednotného typu, poddôstojníci dostali miesto pištoľí armádne revolvery vzor 1870 systému Gasser a mužstvo karabíny systému Werndl vzor 1867/68. Mierové počty mužstva sa v rámci švadróny zvýšili na 171 mužov a 149 koní, teda na úroveň dovtedajšieho vojnového počtu. Štvrtá čata šiestej švadróny každého pluku bola vycvičená ako zákopnícka čata. Pre bežné terénne úpravy každá švadróna vyčlenila a vystrojila päť jazdcov, ktorí v prípade potreby spolupracovali aj so zákopníckou čatou. Nový vojenský predpis nariadil v čase vojenských operácií postaviť aj jazdecké hliadky poľných žandárov.²⁰

Po roku 1889 v súvislosti s inováciou branného zákona došlo znova k čiastočnej reorganizácii jazdeckého rakúsko-uhorskej armády. Od roku 1891 boli jazdci opäť prezbrojení a na miesto Werndlových zadoviek dostali opakovacie karabíny systému Mannlicher vzor 1890. Piky boli u hulánov definitívne odstránené už roku 1884 a príslušníci tohto druhu jazdeckého dostali taktiež karabíny. V tom istom roku bol zriadený aj nový dragúnsky pluk dopĺňovaný z územia južnej Moravy a zo severných častí Dolného Rakúska, takže ich počet sa zvýšil na 15. Tým sa v hlavných črtách dotvorila štruktúra jazdeckého spoločnej armády monarchie. Odvtedy ju tvorilo 42 jazdeckých plukov cisárskej a kráľovskej armády, z ktorých bolo 15 dragúnskych, 11 hulánskych a 16 husárskych. Ich organizácia a členenie sa od deväťdesiatych rokov 19. storočia do začiatku prvej svetovej vojny zásadnejšie nemenili. K väčším zmenám došlo predovšetkým vo vnútornom členení plukov, v mierových a vojnových počtoch, vo výstavbe štábov a vo výcviku.²¹ Tento druh zbrane bol naďalej určený jednak na osobitné úlohy, najmä prieskumného charakteru, jednak na plnenie rôznych bojových úloh, kde to terén a iné podmienky, od ktorých použitie jazdeckého záviselo, dovoľovali. Účinnosť jazdeckého sa mala prejaviť predovšetkým v súčinnosti s pechotou a z toho dôvodu k jednotlivým armádnym zborom, v ktorých prevažovala pechota, sa spravidla začleňovali aj jazdecké útvary ako podporné zložky pechoty. Samostatné jazdecké útvary sa organizovali ako operatívne jednotky, zodpovedajúce svojmu osobitnému určeniu.

Poslednú výraznejšiu zmenu do výstavby a organizácie ozbrojených síl monarchie priniesli branné zákony XXX. a XXXI. z roku 1912. V uhorskom parlamente boli prijaté až po násilnom zásahu Štefana Tiszu a predchádzali im silné protestné akcie. Tieto zákony v podstatnej miere zvyšovali počty nováčikov a mužstva, v pozemných silách sčasti zavádzali dvojročnú prezenčnú službu (v jazdecke a u jazdného delostrelectva zostala trojročná základná služba), modernizovali armádu najmä budovaním technických a spojovacích jednotiek, zvyšovali palebnú silu pozemných vojsk, zavádzali v honvédstve delostrelectvo atď. Ich cieľom bolo čo najrýchlejšie a v daných podmienkach čo najefektívnejšie pripraviť ozbrojené sily monarchie na hroziaci medzinárodný vojnový konflikt.²²

¹⁸WREDE, A.: c. d., s. 37.

¹⁹SÁGVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.: c.d., s. 141. Tiež WREDE, A.: c. d., s. 37 – 38.

²⁰WREDE, A.: c. d., s. 38.

²¹Podrobnejšie tamže, s. 36 – 42; DANGL, V. – SEGEŠ, V.: c. d., s. 172; Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918, zv. V. Die bewaffnete Macht. Wien 1987, s. 436 – 439.

²²Pozadie prijatia týchto zákonov pozri: DANGL, V.: Uhorský snem a asimilačné tendencie v armáde (1889 – 1914). In: Vojenská história, 4, 2000, č. 3 – 4, s. 3 – 21; DANGL, V.: Slovenská buržoázia v zápase o branné predlohy (1910 – 1912). In: Historický časopis, 23, 1975, č. 1, s. 49 – 71.

Už po prijatí zák. článku XLI. z roku 1868 sa začalo s budovaním uhorskej kráľovskej vlastibrany (honvédstva) ako „doplňujúcej časti ozbrojených síl“, ktorá bola „povolaná v období vojny na podporu armády a vnútornú obranu, v období mieru výnimočne na udržiavanie vnútorného poriadku a bezpečnosti“.²³ Okrem pechoty a najnutnejších tylových a technických útvarov (delostrelectvo sa pri honvédstve začalo budovať až po roku 1912) aj pri uhorskej vlastibrane sa od jari 1869 začalo formovať jazdectvo. Na rozdiel od jazdeckých útvarov spoločnej armády sa tu spočiatku stavali samostatné husárske stotiny a až neskôr, po viacerých organizačných prestavbách sa prešlo na plukovný systém. K prvým 28 husárskym stotinám pod číslom 1 až 28 už roku 1869 boli pripojené aj 4 stotiny hulánov doplňovaných z územia Chorvátsko-Slavónska, a to pod číslami 29 až 32. Tento počet bol do roku 1871 rozšírený o ďalších 8 stotín a honvédske husárske stotiny v celkovom počte 40 boli začlenené do zväzku 10 jazdeckých husárskych koruhví. V roku 1874 došlo k ďalšej organizačnej zmene, v rámci ktorej honvédske jazdectvo čo do štruktúry bolo prispôsobené jazdectvu spoločnej armády a prešlo na plukovný systém členenia. Vzniklo 9 husárskych a 1 hulánsky honvédske pluky. Pluky sa členili na dve koruhvy, z ktorých každá mala 4 stotiny. V roku 1889 sa počet husárskych stotín zvýšil zo 40 na 60 a každá koruhva mala dve švadróny.

Od deväťdesiatych rokov 19. storočia organizácia a členenie jazdeckých plukov v rámci spoločnej armády sa až do roku 1912 zásadnejšie nezreformovali. Veliteľovi pluku bol pričlenený štáb pluku, s ktorým riadil všetky záležitosti pluku a v čase vojny zodpovedal za bojovú činnosť pluku. Pre príslušníkov štábu boli plánované tieto funkcie: pobočník veliteľa pluku (dôstojník v hodnosti nadporučíka), dvaja veliteľia koruhví (podľa predpísaných hodností jeden major a jeden podplukovník), proviantný náčelník, ženijný náčelník (obaja v hodnosti nadporučíkov), traja vojenský lekári, zverolekár, účtovník, dvaja telegrafisti (v hodnosti čatárov), dvaja rotní, dvaja zdravotníci, štábny šikovateľ, dvaja pomocní účtovníci, jeden plukovný a dva švadronoví trubači, jeden zbrojmajster a desať dôstojníckych sluhov. T. j. spolu 11 dôstojníkov a 23 poddôstojníkov a príslušníkov mužstva.²⁴

Pluk sa z operačno-organizačných dôvodov do prvej svetovej vojny i počas nej členil naďalej na dve jazdecké koruhvy (Division, oształy), z ktorých sa každá skladala z troch poľných jazdeckých švadrón (Feldeskadron, tábori szárad), číslovaných od 1 po 6. Jazdecké švadróny sa v prípade potreby mohli ďalej členiť na 4 jazdecké čaty, ktoré sa ďalej členili na 3 jazdecké hliadky. Jazdecká švadróna mala už najnevyhnutnejšie tylové orgány a bola vybavená aj dopravnými prostriedkami pre zásobovanie. Okrem toho jazdecký pluk mal ešte jednu ženijnú čatu (Pionierzug, útszszakasz), telegrafnú čatu, resp. hliadku (Telegraphenpatrouille, táviró járőr) a doplňovaciu náhradnú stotinu, tzv. náhradný doplňovací rámec (Ersatzkader, pótkeret). Ten v čase mieru bol iba na rámcových stavoch, ale v prípade mobilizácie bol doplnený na jednu náhradnú jazdeckú švadrónu s vojnovými počtami a jednu rezervnú náhradnú švadrónu. K nim bola organizačne pričlenená aj jedna štábna jazdecká čata. Náhradné útvary, pokiaľ nedošlo k mobilizácii, mali na starosti evidenciu vojnopovinných osôb evidovaných v rámci príslušného doplňovacieho obvodu, evidenciu koní a ich pravidelné prehliadky, ako aj obsluhu a kontrolu rezervného skladu. V čase vojny mali okrem iného za povinnosť zabezpečiť vystrojovanie mužstva, výcvik nováčikov a záložníkov, prevzatie koní dovtedy vydaných na chov civilným osobám, drezúru náhradných koní a doplňovanie počtov mužstva a koní v dôsledku strát. Štábne jazdecké čaty mali na starosti záležitosti spojené so zabezpečením plynulého chodu činnosti štábov a zásobovacích inštitúcií na úrovni pluku. Niektoré jazdecké pluky boli pred prvou svetovou vojnou posilnené aj jazdeckými guľometnými oddielmi. Toto členenie bolo považované za najvýhodnejšie najmä pre prípad, keď bolo potrebné vyčleniť a samostatne operovať naraz s viacerými švadrónami, lebo mobilitu

²³1868. évi XLI törvénczikk, c. d., 1. §.

²⁴GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 147, tab. b.

a obranné možnosti ďalších švadrón to v zásadnejšej miere nenarušilo. Svoju úlohu tu zohrali aj úsporné dôvody. V čase mieru takto bolo potrebné postaviť menej štábov a pomocných orgánov v rámci pluku.²⁵

Pri honvédskejších plukoch sa zachovalo označenie podľa teritória vzniku, takže oficiálny názov napr. 5. honvédskeho husárskeho pluku znel Uhorský kráľovský košický 5. husársky pluk. Pri jesenných manévroch každý honvédskejší husársky pluk bol doplnený o zákopnícku čatu a jazdeckú telegrafnú hliadku. V čase mieru tieto pluky boli začlenené do štyroch honvédskejších jazdeckých brigád, do vyššieho zväzku jazdeckých divízií boli vradené len počas väčších vojenských cvičení. Štáby honvédskejších husárskych plukov a veliteľstvá koruhví boli v čase mieru spravidla dislokované v oblasti, z ktorej boli doplňované. Náhradná stotina na rámcových početných stavoch bola do prvej svetovej vojny vždy umiestnená v mieste, kde sa nachádzal štáb pluku.²⁶

Tento dislokačný systém sa v teoretickej rovine prijal aj pre jazdecké útvary spoločnej armády. Z viacerých dôvodov, medzi ktoré treba zaradiť aj vojenskopolitické dôvody, sa však nedodržiaval. Napr. roku 1904 asi polovica husárskych plukov, resp. švadrón spoločnej armády bola dislokovaná mimo oblasti, z ktorej bolo mužstvo doplňované.²⁷ Určitou zvláštnosťou týchto plukov a švadrón bolo, že pre lepšiu operatívnosť veliteľ náhradnej švadróny dislokovanej mimo vlastnej doplňovacej oblasti nepodliehal plne veliteľovi pluku, ale prostredníctvom veliteľstva príslušnej jazdeckej brigády, prípadne divízie, pôvodnému vojenskému doplňovaciemu obvodnému veliteľstvu. Jazdecké pluky spoločnej armády boli už v mierových časoch začlenené do jazdeckých brigád a niektoré aj bezprostredne do jazdeckých divízií.

Tabuľkový mierový stav jazdeckej švadróny spoločnej armády sa na prelome 19. a 20. storočia pohyboval od 150 do 171. V roku 1904 tabuľkovo tento stav vykazoval 171 mužov, z toho 5 dôstojníkov, 2 rotných, 4 čatárov, 12 desiatnikov, 4 veliteľov hliadok v poddôstojníckej hodnosti, 1 trubača a 122 jazdcov. Ďalších 13 jazdcov a 8 príslušníkov mužstva bez koní bolo vyčlenených na nebojové úlohy. Zákopnícka čata mala popri veliteľovi v hodnosti rotmajstra (kapitán jazdeckta II. triedy) 25 príslušníkov mužstva. Náhradná stotina na rámcových stavoch mala 24 mužov a 4 dôstojníkov, z ktorých traja mali predpísanú hodnotu rotmajstra II. triedy a veliteľ rotmajstra I. triedy. Jazdecká švadróna v mierových časoch mala predpísaných 156 koní, zákopnícka čata 26 koní a rámcový útvar 11 koní. Takže dragúnsky, hulánsky a husársky pluk spoločnej armády roku 1904 vykazoval tabuľkové mierové počty stravovaných spolu so štábov pluku a štábmí švadrón, zákopníckou čatou a náhradnou stotinou na rámcových počtoch spolu 45 dôstojníkov, 1083 mužov a 1021 koní.²⁸ Husárske pluky boli aj v tomto období doplňované iba z územia Uhorska, dragúnske z Predlitavska, 8 hulánskych plukov z Haliča, 2 z Chorvátsko-Slavónska a 1 z územia Čiech, teda z oblastí, kde jazdeckto i chov koní mali svoju tradíciu. Pre tento druh zbrane sa v rámci daných možností zadelovali nováčikovia, ktorí aj v civilnom živote mali dočinenia s koňmi.

Početný stav husárskych jednotiek uhorského kráľovského honvédstva prekonal od rakúsko-maďarského vyrovnania zložitejší vývoj. Honvédska husárska stotina mala roku 1869 iba 38 mužov, dvoch dôstojníkov a 35 koní, v roku 1879 už 47 až 49 mužov, dvoch dôstojníkov a 36 – 37 koní a celkový mierový stav honvédskeho jazdeckého pluku, ktorý v tom čase mal iba 4 stotiny, pozostával z cca 210 príslušníkov mužstva, zo 16 dôstojníkov a približne 150 koní. Po reorganizácii v roku 1889 sa aj v honvédskejších husárskych plukoch zvýšil počet jazdeckých stotín zo štyroch na šesť a stanovil mierový stav stotiny na 48 mužov, 3 dô-

²⁵Tamže, s. 146 a d'.

²⁶HL Budapest, HM, 4840/1914 eln.

²⁷GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c.d., s. 144.

²⁸Podrobnejšie tamže, s. 146. Pre porovnanie s rokom 1900 pozri STAVINSZKY: Az Osztrák-Magyar monarchia fegyveres erejének szervezete. Pécs 1900, s. 12.

stojníkov a 36 koní. Roku 1894 boli tieto počty opäť zvýšené na 65 mužov, 4 dôstojníkov a 94 koní.²⁹ Od roku 1903 začali k jednotlivým stotinám pridelať väčší počet koní a mierový početný stav honvédskeho husárskeho pluku, vrátane náhradného kádrového stavu bol 39 dôstojníkov, 420 príslušníkov mužstva a 404 koní.³⁰ Podľa výkazov ministerstva uhorskej vlastibrany v roku 1907 aktívny mierový početný stav pri honvédskejších husárskych plukoch sa pohyboval od 453 do 495 mužov, 38 až 43 dôstojníkov a poddôstojníkov z povolania. Pluky mali pridelené 371 až 395 služobných koní. Záloha pre jednotlivé honvédske pluky pre prípad vojnového konfliktu bola vyčíslená od 2112 (9. honvédskejší husársky pluk) po 3583 mužov (1. honvédskejší husársky pluk). Mierový stav náhradného doplnovacieho kádra však nedosahoval ani 100 mužov.³¹

Od októbra 1913 na základe brannej reformy sa zvýšil početný stav honvédskejších husárskych stotín na 86 mužov. Úmerne sa zvýšil aj počet služobných koní a došlo aj k určitej vnútornej prestavbe v organizačnej závislosti jednotlivých plukov a koruhví a k začleneniu jazdeckta v uhorskej vlastibrane do dvoch jazdeckých divízií.³² Úsilím vojenskej správy pred prvou svetovou vojnou bolo, aby sa početný stav honvédskejších husárskych stotín zvýšil do tej miery, aby tvoril dve tretiny vojnového stavu.³³ Od roku 1889 do brannej reformy v roku 1912 sa pri cisárskej a kráľovskej armáde postavil iba jeden nový jazdecký pluk, a preto generálny štáb, okrem zvyšovania stavu plukov, sa usiloval zvyšovať ich údernosť a mobilitu zavedením a rozšírením počtu jazdeckých guľometných, spojovacích a technických čiat a družstiev.

Systém vzájomného vzťahu v oblasti podriadenosti medzi honvédskejšími oblastnými veliteľstvami a veliteľstvami honvédskejších divízií a brigád viedol k častým nedorozumeniam, napriek tomu, že k týmto veciam boli vydané osobitné vojenské predpisy. Zásadnou ideou týchto predpisov bolo, že honvédske divízne veliteľstvá a honvédske oblastné veliteľstvá si v kompetenciách boli rovnocenné. Aby sa predišlo kompetenčným sporom a nezrovnalostiam vo výklade príslušných predpisov, ministerstvo uhorskej vlastibrany vydalo viacero dôverných obežníkov, ktorými sa v prípade nejasností mali príslušní velitelia riadiť.³⁴ Služobná povinnosť v rámci honvédskejších jazdeckta na prelome rokov 1912 – 1913 bola nasledovná: Otázky personálne, disciplinárne, záležitosti týkajúce sa vojenskej cti, velenia, dislokácie, vojenských manévrov, cvičných terénov, strelníc, bojovej pripravenosti a organizácie útvarov, zásobovania materiálom a koňmi, ako aj problémy operačného charakteru sa riešili služobným postupom: veliteľstvo pluku – veliteľstvo jazdeckej brigády – veliteľstvo jazdeckej divízie – hlavné veliteľstvo honvédskejšta – minister uhorskej vlastibrany. Problematika početných stavov, vojenské zdravotníctvo, veterinárna služba, veci týkajúce sa vojenských duchovných, vojenských stavieb, vyzbrojovania, mobilizácie, doplnovania a evidencie vojopovinných sa riešili tým istým služobným postupom až na ministra uhorskej vlastibrany, ale nie cez hlavného veliteľa honvédskejšta, lež prostredníctvom oblastného honvédskejšta veliteľstva. Problematika týkajúca sa výstroja, tylového zabezpečenia, financií a pod. sa pri honvédskejších husárskych útvaroch riešila prostredníctvom hospodárskych oddelení, ktoré boli cez príslušnú intendantúru napojené na ministerstvo uhorskej vlastibrany.³⁵

Stále jazdecké útvary sa budovali aj pri rakúskej vlastibrane (Landwehr), od prelomu 19. a 20. storočia v počte 6 cisárskych a kráľovských hulánskych plukov Landwehru (Landwehruhlanenregimenter), po jednej jazdeckej koruhve dalmatínskych a jednej jazdeckej koruhve tyrolských krajínskych jazdných poľných strelcov. Hulánske koruhve mali obdobné

²⁹BERKÓ, I.: c. d., s. 55. Porovnaj tiež PAPP, Z.: c. d., s. 331.

³⁰GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 154 – 155.

³¹HL Budapest, HM függelék, 7700/VI/1907 eln., 4339/1907 eln.

³²HL Budapest, HM 8847/1913 eln.

³³HL Budapest, HM függelék, 18/1913 eln.

³⁴HL Budapest, HFP, 1837/1913 eln.

³⁵HL Budapest, HFP, 3612/1913 eln.

členenie ako jazdecké koruhvy spoločnej armády, tyrolskí krajinskí jazdní poľní strelci tvorili okrem štábu dve poľné švadróny a náhradný káder v podobe jazdeckej stotiny. V prípade mobilizácie aj pri jazdeckých útvaroch rakúskej vlastibrany boli postavené náhradné stotiny. Mierový počet cisársko-kráľovskej poľnej švadróny Landwehru roku 1904 tvorilo 74 mužov a dôstojníkov so 67 koňmi. Tabuľkové počty jazdeckého hulánskeho pluku, vrátane štábu boli 45 poddôstojníkov a aktívnych dôstojníkov, 495 príslušníkov mužstva a 444 koní.³⁶ Po určitých úpravách roku 1911 jazdectvo rakúskeho Landwehru disponovalo 41 poľnými švadrónami, pričom švadróna mala 93 mužov a 78 koní.³⁷

V Uhorsku sa popri jazdectve spoločnej armády a husárskych plukoch uhorskej vlastibrany, v prípade hrozby alebo vypuknutia vojnového konfliktu, na základe rozkazu panovníka a prostredníctvom nariadenia ministra uhorskej vlastibrany, stavali jazdecké husárske stotiny aj v rámci domobrany (Népfelkelés). Celkove sa rátało s organizovaním 40 domobraneckých husárskych stotín, pričom pre dve a dve stotiny sa mali budovať aj náhradné polstotiny. Tri domobranecké stotiny sa spájali do husárskej domobraneckej koruhvy. Čo do počtu a organizácie boli domobranecké stotiny totožné s honvédskejšími. Boli doplňované z tých istých oblastí ako uhorské kráľovské husárske honvédske pluky a v mieste dislokovania honvédskejších doplňovacích veliteľstiev bola uskladnená ich výstroj a výzbroj. Tá, podobne ako hodnotné označenia, bola taká istá ako pri uhorskej vlastibrane. Rámcový stav domobraneckej husárskej stotiny, okrem dôstojníkov tvorilo 48 jazdcov a 4 husári bez koní.³⁸ Pre III. husársku domobraneckú doplňovaciu oblasť v Košiciach boli roku 1913 určené husárske domobranecké doplňovacie obvody v Košiciach, v Miskolci, Mukačeve, Szatmárnémeti a v Banskej Bystrici. Bratislavský, nitriansky a trenčiansky husársky doplňovací obvod zásobovali a doplňovali III. husársku domobraneckú doplňovaciu oblasť so strediskom v Pápe.³⁹

Rakúsko-uhorská armáda mala koncom deväťdesiatych rokov 19. storočia dovedna 15 cisárskych a kráľovských dragúnskych plukov, 16 cisárskych a kráľovských husárskych plukov, 13 cisárskych a kráľovských hulánskych plukov, 15 uhorských honvédskejších husárskych plukov a 6 jazdeckých hulánskych plukov rakúskeho Landwehru, pričom všetky tieto pluky mali podľa novej organizácie po 6 švadrón, resp. stotín. Okrem toho v prípade hroziaceho vojnového konfliktu sa mali budovať aj spomenuté jazdecké útvary uhorskej domobrany.⁴⁰ Tento stav sa v podstatnejšej miere, až na uhorské kráľovské domobranecké husárske jednotky

³⁶GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 159, 160. Tiež SCHMID, H.: Heerwesen, zv. 2. Wien 1915, s. 214. Podrobnejšie vývoj rakúskeho Landwehru: Die Habsburgermonarchie, zv. V., c. d., s. 417 – 430.

³⁷GUILLAUME, A.: Szervezeti és egyéb ujítások fejeveres éronkben. In: Magyar Katonai Közlöny, 1911, č. 1 – 3, s. 116.

³⁸HL Budapest, HM, 4840/1914 eln. Bližšie k problematike uhorskej domobrany: Magyar közigazgatási törvények Grill féle kiadása, c. d., zv. II. Budapest 1911, s. 1 – 284; GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 161 – 162; Die Habsburgermonarchie, c. d., s. 684 – 686; Výťah z úpravy o domobrane poťahom na krajiny uhorskej koruny. Budapest 1887.

³⁹HL Budapest, HM, 16895/1913 eln.

⁴⁰Übersichts-Karte der Dislocation des k. u. k. österr.-ung. Heeres und der Landwehren im Jahre 1898/99. Wien 1899. Pre porovnanie nemecká armáda disponovala roku 1890 14 kyrysnickými, 34 dragúnskými, 20 husárskými a 25 hulánskými plukmi. Talianska armáda 10 lancierskými (hulánske) plukmi, 15 ľahkými plukmi tzv. cavalegeri. Francúzska armáda 12 kyrysnickými, 30 dragúnskými, 18 husárskými, 6 africkými jazdeckými streleckými plukmi a 4 plukmi sipáhov. Ruská armáda disponovala s 2 kyrysnickými, 2 dragúnskými, 2 hulánskými, 2 husárskými plukmi a 46 armádnymi dragúnskými plukmi a množstvom kozáckych jazdeckých plukov a oddielov. Anglická armáda mala 3 gardové jazdecké pluky, 1 pluk kráľovskej jazdy, 7 gardových dragúnskych plukov, ďalšie 3 dragúnske, 13 husárskych a 5 hulánskych plukov. Dáni mali 1 gardový husársky a 4 dragúnske pluky, kým španielske ozbrojené sily disponovali 8 hulánskymi, 14 plukmi jazdeckých strelcov (cazadero), 2 husárskymi a 4 hulánskymi plukmi (KÖPPEN, F. – KNÖTEL, R.: Az európai haderők ismertetése. Budapest, b.r.v., s. 35, 55, 66, 79, 85, 92 – 93, 101, 110). V roku 1910 tento pomer vyzeral takto: Anglicko 60 jazdeckých plukov, z toho 8 husárskych. Francúzsko 86 jazdeckých plukov, z toho 16 husárskych. Nemecko 79 jazdeckých plukov, z toho 20 husárskych. Rusko 142 jazdeckých plukov, z toho 20 husárskych. V tom čase Rakúsko-Uhorsko malo 60 jazdeckých plukov, z toho 26 husárskych (NAGYRÉVI-NEPPEL, P.: c. d., s. 56).

a jazdecké guľometné oddiely, až do polovice roku 1914 nemenil. V auguste roku 1914 monarchia disponovala 15 dragúnskymi plukmi spoločnej armády – spolu 90 švadrón, 16 cisárskymi a kráľovskými husárskymi plukmi – spolu 96 švadrón, 11 hulánskymi plukmi spoločnej armády – spolu 66 švadrón, 6 cisárskymi a kráľovskými jazdeckými plukmi Landwehru – spolu 36 švadrón, jednu jazdeckou koruhvou krajinských tyrolských poľných strelcov v počte 3 švadrón, jednu jazdeckou dalmatinskou koruhvou poľných strelcov v počte dvoch švadrón, 10 uhorskými kráľovskými husárskymi honvédskejšími plukmi v počte 30 stotín a 22 jazdeckými guľometnými oddielmi. Spolu teda 383 jazdeckými švadrónami a 22 jazdeckými guľometnými oddielmi.⁴¹ Všetky pluky, koruhvy a švadróny boli vybavené aj príslušnými technickými, zásobovacími a tylovými oddielmi a prostriedkami. Keď to podmienky dovoľovali, alebo priamo vyžadovali, pandant jazdeckých útvarov uhorskej domobrany sa mal vytvoriť aj v rakúskej časti monarchie v podobe jazdeckých domobraneckých oddielov (bereittene Landsturmbteilungen).⁴²

Dragúnske, hulánske, husárske pluky spoločnej armády a hulánske pluky rakúskeho Landwehru okrem štábov pluku mali aj zákopnícku a spojovaciú (telegrafnú) čatu, náhradný káder (stotinu) v čase mieru na rámcových stavoch a sklad nedotknuteľných zásob. Pri útvaroch bezprostredne napojených na vyššie organizačné celky vo vojnových tabuľkách vykazovali aj vozatajský oddiel s príslušným počtom mužov, koní a technického materiálu. Samostatne operujúce pluky mali navyše rezervnú švadrónu a dve ďalšie rezervné štábne čaty (Stabszüge), do ktorých boli zaradení okrem aktívnych dôstojníkov aj dôstojníci v zálohe a mužstvo zo záložných švadrón. Vybavenie mali obdobné ako poľné švadróny. V tabuľkách mierových počtov štábne čaty mali mať 30 jazdcov. Uhorské kráľovské honvédske husárske pluky mali takú istú organizačnú štruktúru. V prípade mobilizácie však ku každému pluku bola pričlenená aj jedna domobranecká husárska koruhva s dvoma stotinami, s vlastným štábo, vozatajským trénom a jednou náhradnou polstotinou.⁴³

Guľometné oddiely jazdeckých plukov sa členili na dve guľometné čaty, z ktorých každá bola vybavená dvoma guľometmi značky Schwarzlose model 7 a 7/12. Obsluhu a prevoz guľometov zabezpečovalo pri guľometnej čate 9 jazdcov a 4 ťažné kone. Veliteľom guľometného oddielu bol dôstojník v hodnosti kapitána. Guľometným čatám velili tzv. subalterní dôstojníci, t. j. poručíci, prípadne nadporučíci. Muži boli vyzbrojení šablou a opakovacími pištoľami. Každý guľometný oddiel niesol so sebou 60 tisíc nábojov (15 000 na jeden guľomet). Prvé guľometné čaty boli postavené počas vojenských cvičení roku 1895 a medzi rokmi 1907 a 1909 už vybudovali 8 jazdeckých guľometných oddielov pri cisárskej a kráľovskej armáde.⁴⁴ V súvislosti so zvyšovaním počtu nováčikov na základe branného zákona XXX. z roku 1912 sa plánovalo zvýšiť v jazdeckých útvaroch honvédstva počet guľometných oddielov na desať. Počet obsluhy pri guľometoch sa zvyšoval na 30 mužov.⁴⁵ V roku 1914 honvédske jazdeckto disponovalo 4 jazdeckými guľometnými oddielmi. Početný stav obsluhy sa zvýšil na 67 príslušníkov mužstva a 3 dôstojníkov, ktorým bolo pridelených 70 koní. V júli toho istého roku zvýšili počty guľometov v rámci guľometného oddielu na štyri.⁴⁶ Ani do vypuknutia prvej svetovej vojny však neboli pri všetkých jazdeckých plukoch ešte vybudované jazdecké guľometné oddiely.

⁴¹KERCHNAWE, H.: Die unzureichende Kriegsrüstung der Mittelmächte als Hauptursache ihrer Niederlage. In: Ergänzungsheft 4 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg“. Wien 1932, tab. č. 7. Porovnaj aj so stavom pred vypuknutím vojny podľa EHNL, M.: Die öst.-ung. Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnison, Einteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914. In: Ergänzungsheft 9 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg“. Wien 1934, s. 41 – 48, 80, 89 – 91.

⁴²Die Habsburgermonarchie, zv. V., c.d., s. 417 – 430.

⁴³VHA Trnava, KOS BA, kr.č. 9, prílohy tab.č. II.

⁴⁴Tamže. Tiež BALLA, T.: A magyar Királyi honvéd lovasság 1868 – 1914. Budapest 2000, s. 27.

⁴⁵HL Budapest, HFP, 1240/1912 eln.

⁴⁶HL Budapest, HFP, 3349/1914 eln. Pozri tiež BALLA, T.: c. d., s. 38 – 39.

Jazdecká zákopnícka čata v rámci pluku mala vojnové počty v roku 1914 stanovené tabuľkovo na 25 mužov a 26 koní. Velil jej dôstojník. Bola určená na práce väčšieho rozsahu, ktoré si vyžadovali technické a odborné znalosti predovšetkým pri narábaní s výbušninami. Zákopnícke družstvo, ktoré bolo budované na úrovni švadróny v predvojnovom období malo 9 mužov a bolo určené jednak na zemné práce a práce technického charakteru, ktoré si nevyžadovali odborné prípravy väčšieho rozsahu.⁴⁷ V rámci divízií alebo samostatne operujúcich jazdeckých telies veliteľstvo disponovalo aj jazdeckými mostnými trénni. Rakúsko-uhorská armáda bola vybavená podľa mierových tabuliek v predvojnovom období šiestimi takýmito trénni, ktoré disponovali rôznymi typmi pontónových a skladacích mostov systému Herbert.⁴⁸ V predvojnovom období boli dobudované aj jazdecké telegrafné (spojárske) družstvá, resp. hliadky. Telegrafné družstvo pozostávalo z 8 telegrafných spojárov a signalizačné družstvo zo 7 mužov vybavených svetelnými a zvukovými signalizačnými zariadeniami. Vybavenie telegrafného družstva, ktoré pozostávalo z telegrafných a telefónnych prístrojov, z prístroja na zachytávanie a odpočúvanie spojovacích líniiek nepriateľa, z vysieláča a kábla dlhého najskôr 10, neskôr 13,5 km, prevádzali dva kone. Spojári vybavení optickými signalizačnými zariadeniami, ktoré boli prevádzkované na slnečné alebo umelé svetlo, patrili k štábu pluku. K spojárom boli pridelení aj ďalší vojaci na pomocné práce. Títo spojári mali okrem jazdeckých aj rezervné kone a velil im dôstojník.⁴⁹ Okrem týchto oddielov a družstiev k jazdeckému boli pridelené aj zásobovacie a zdravotnícke čaty a oddiely.

Pri jazdeckých útvaroch uhorskej vlastibrany početný tabuľkový stav jazdeckej stotiny bol roku 1913 zvýšený na 166 mužov a 145 koní, rámcové počty náhradných stotín na 86 mužov a 102 koní, zákopníckych čiat na 25 mužov a 24 koní a dvoch jazdeckých guľometných čiat na 67 mužov a 68 koní.⁵⁰ Určité zvýšenie počtov zaznamenali aj jazdecké švadróny Landwehru.

V rámci vyšších zväzkov, ktoré vznikli zlúčením plukov tej istej zbrane, v danom prípade jazdeckta, rakúsko-uhorská armáda rozoznávala ešte jazdecké brigády a jazdecké divízie. Na úrovni zborov boli už jazdecké útvary včlenené do armádnych zborov pechoty. Kým jazdecké brigády vznikali zlúčením plukov tej istej zbrane, t.j. jazdeckých plukov a praporov, jazdecká divízia už disponovala aj delostrelectvom, ďalšími podpornými silami, technickými a tylovými oddielmi v tej miere, aby bola schopná samostatne operovať spravidla ako predsunuté prieskumné teleso a ochranná clona rozvinutá pred vlastnými silami a obrana pred neočakávanou aktivitou nepriateľa. Jazdeckú divíziu spravidla tvorili okrem veliteľstva a štábu divízie dve jazdecké brigády, každá s dvoma jazdeckými plukmi. Iba 1. a 3. jazdecká divízia mala po tri jazdecké brigády. K jazdeckým divíziám patrili navyše aj jazdecký delostrelecký oddiel a jazdecká guľometná čata. Túto zostavu dopĺňovala telegrafná čata, jazdecká muničná kolóna, jazdecký oddiel vojenských mostov, zásobovacia kolóna a jazdecký zdravotný divízny inštitút. Spolu to činilo 25 jazdeckých švadrón, 1 guľometnú čatu, 3 delostrelecké batérie, dovedna asi 3600 jazdcov, 4 guľomety a 12 diel. Počet zásobovaných dôstojníkov a príslušníkov mužstva, vrátane tých, ktorí neboli vybavení koňmi, bol však oveľa vyšší a pohyboval sa okolo 5000.⁵¹ Ešte v rokoch 1889 – 1890 boli zriadené štyri jazdecké divízie so štábmi vo Lvove, v Krakove, vo Viedni a v Jaroslavli. Ďalších 11 jazdeckých brigád zostalo v podriadenosti príslušných peších divízií. Medzi rokmi 1895 – 1911 boli zriadené jazdecké divízie s veliteľstvami v Stanislavli, Bratislave, Temešvári a v Budapešti.⁵²

⁴⁷VHA Tmava, KOS BA. kr. č. 9, prílohy.

⁴⁸Tamže.

⁴⁹Tamže.

⁵⁰HL Budapest, HFP. 1240/1912 eln. Tiež SCHVOY, I.: Katonai visszapillantás az 1913. évre hadseregünk szerzése szempontjából. In: Magyar Katonai Közlöny, 1914, č. 3, s. 115.

⁵¹PILCH, J.: Ausztria és Magyarország hadserege. Budapest 1917, s. 58 – 60.

⁵²Die Habsburgermonarchie, zv. V., c. d., s. 396 – 397, 439.

V roku 1913 sa na základe novej organizačnej štruktúry sformovali na území Uhorska aj dve honvédske jazdecké divízie. Do zväzku 5. honvédskej jazdeckej divízie so sídlom v Budapešti začlenili 19. honvédsku jazdeckú brigádu so štábom v Budapešti, pozostávajúcu z 1., 4. a 8. honvédskeho husárskeho pluku a 23. honvédsku jazdeckú brigádu so štábom v Zalaegerszegu, ktorej podliehal 6., 7. a 10. honvédske husársky pluk. Druhú honvédsku jazdeckú divíziu s veliteľstvom v Debrecíne tvorila 11. honvédska jazdecká brigáda dislokovaná v Segedíne s 2. a 3. honvédske husárskym plukom a 24. honvédska jazdecká brigáda so štábom v Debrecíne s 5. a 9. honvédske husárskym plukom. Po služobnej línii veliteľstvá týchto divízií nepodliehali hlavnému veleniu uhorskej vlastibrany, ale bezprostredne hlavnému inšpektorovi honvédskeho jazdecktva v Uhorsku.⁵³ Ešte v tom istom roku na jeseň sa uskutočnili vojenské cvičenia za účasti oboch týchto divízií, pri ktorých už použili ako spojky pri guľometných oddieloch a na prieskumné účely aj cyklistické roty.⁵⁴ Pri poslednej reorganizácii jazdecktva rakúsko-uhorskej armády, ktorá sa uskutočnila začiatkom roku 1918, jazdecké pluky boli rozčlenené na dva tzv. polpluky. Každý z nich mal 4 jazdecké švadróny s dvoma jazdeckými guľometnými oddielmi po 8 guľometov, s dvoma čatami ľahkých guľometov, s dvoma granátometmi, s jednou jazdeckou telefonickou a jednou svetelnosignálnou čatou. V súvislosti s touto reorganizáciou boli uskutočnené aj zmeny v organizačnej výstavbe jazdeckých brigád a jazdeckých divízií. V marci 1918 zo štyroch jazdeckých streleckých plukov vytvorili samostatnú jazdeckú streleckú divíziu.⁵⁵

Ministerstvo uhorskej vlastibrany v desaťročiach predchádzajúcich vypuknutiu prvej svetovej vojny na základe vládneho nariadenia predkladalo uhorskému parlamentu dôvernú správu o svojej činnosti. Tieto materiály spolu s hodnotiacimi správami ďalších uhorských ministerstiev boli publikované aj vo vládnych ročenkách. Z pripojených štatistických príloh vyplýva, že roku 1909 počet príslušníkov pechoty spoločnej armády monarchie v činnej službe bol 177 780 mužov a pri štáboch ďalších 9101 dôstojníkov, pri jazdecktve slúžilo 1844 vyšších dôstojníkov a v činnej službe sa nachádzalo 47 735 príslušníkov mužstva.⁵⁶ Podľa štatistiky vydananej roku 1914 pri jazdecktve spoločnej armády roku 1911 slúžilo 1807 štábných a vyšších dôstojníkov a 110 dôstojníckych čakateľov. K tomu istému roku štatistika vykazuje 46 913 príslušníkov mužstva v činnej službe. Do konca roka 1912 sa tieto počty zvýšili globálne o 3902 príslušníkov jazdecktva vrátane mužstva i dôstojníckeho zboru. A to v takomto pomere: 1833 dôstojníkov, 94 dôstojníckych čakateľov a 50 805 príslušníkov mužstva.⁵⁷ Vo zväzku uhorskej vlastibrany podľa rozpočtu vypracovaného za rok 1912 slúžilo 540 dôstojníkov jazdecktva a 5168 príslušníkov mužstva (husárov) bez vyššej hodnosti. O rok neskôr čísla uvádzali 555 dôstojníkov a 5726 husárov honvédstva.⁵⁸

Ak si bližšie všimneme dislokáciu jazdeckých útvarov so zreteľom na územie dnešného Slovenska, vidíme, že zo 16 armádných zborov, z ktorých sa 6 nachádzalo na území Uhorska, dve, s veliteľstvami v Bratislave a v Košiciach boli dislokované na našom území, aj keď ich rozsah do určitej miery dnešné hranice Slovenska presahoval. Rozloženie útvarov podliehajúcich týmto veliteľstvám sa krylo s územím doplnovacích vojenských oblastí, z ktorých boli tieto útvary budované. Ich číslovanie sa počas obdobia dualizmu menilo, ale na území

⁵³BALLA, T.: c. d., s. 39.

⁵⁴HL Budapest, HFP, 5645/1913 eln.

⁵⁵JOLLY, F.: Az Osztrák-Magyar véderő fejlődése 1910-től a világháború végéig. In: Magyar Katonai Közlöny, 1921, s. 826 – 828. Podrobnejšie dislokačné zmeny honvédstva pozri BALLA, T.: c. d., s. 41 – 42 a tabuľky na s. 158 – 165.

⁵⁶A m. kir. kormány 1910. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest 1911, s. 517, tab. č. 10.

⁵⁷A m. kir. kormány 1912. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest 1914, s. 560 – 561, tab. č. 10. I.a, 10. I.b.

⁵⁸Tamže, s. 554, tab. č. 3.

Slovenska, t. j. v zborovom veliteľstve V. zboru v Bratislave a VI. zboru v Košiciach sa do vzniku vojny neudiali zmeny. Pre honvédstvo na území Slovenska boli dva honvédske doplnovacie obvody, a to III. s veliteľstvom v Košiciach a IV. s veliteľstvom v Bratislave.⁵⁹

Z jazdeckých útvarov spoločnej armády V. a VI. armádnemu zboru od prelomu storočia podliehalo 7 husárskych plukov. Na území Slovenska však bolo dislokované v roku 1901 iba veliteľstvo 5. bratislavského cisárskeho a kráľovského husárskeho pluku, ktoré bolo neskôršie predisponované do Komárna. Do Bratislavy sa sústredilo roku 1914 aj veliteľstvo 2. jazdeckej divízie, ktorej okrem delostreleckých a zásobovacích útvarov V. zboru podliehala aj 16. jazdecká brigáda so štábom taktiež v Bratislave. Tá sa skladala z troch jazdeckých plukov. Z husárskeho pluku č. 3 so štábom v Šoproni a so švadrónami v Nezsideri, Šoproni, Svätom Juri, z husárskeho pluku č. 5 so štábom v Komárne a so švadrónami v Komárne a Rábe a husárského pluku č. 5 so štábom a švadrónami v Szombathelyi. Veliteľstvo 2. koruhvy 5. husárskeho pluku spoločnej armády, ako aj štyri švadróny tohto pluku boli sústredené do Komárna. 4. švadróna 14. husárskeho pluku (Nyíregyháza) bola po jarných dislokačných úpravách roku 1914 dislokovaná taktiež na Slovensku, v Košiciach.⁶⁰ V predvojnovom období husárske švadróny spoločnej armády boli prechodne dislokované v Trnave, Komárne, Bratislave a Košiciach. Najväčšie sústredenie jazdeckých útvarov spoločnej armády bolo v Komárne.

Z husárskych plukov uhorského honvédstva na území Slovenska od konca sedemdesiatych rokov bol dislokovaný 5. honvédsly husársky pluk so štábom v Košiciach, ktorý tu zostal až do vypuknutia prvej svetovej vojny. Okrem toho tu prechodne sídlili jednotlivé stotiny ďalších honvédslych husárskych plukov, a to v roku 1869 v Bratislave, roku 1874 v Šahách, roku 1893 v Nových Zámkoch, kde pred vypuknutím svetovej vojny bola dislokovaná celá 2. koruhva 7. honvédskeho husárskeho pluku. Po jarných dislokačných úpravách roku 1914 sa v Košiciach nachádzalo aj veliteľstvo 24. honvédskej jazdeckej brigády a tu bol umiestnený aj 4. honvédsly jazdecký guľometný oddiel.⁶¹ Na území Slovenska veliteľstvá honvédslych doplnovacích obvodov, ku ktorým sa odvážalo k honvédslym husárskym útvarom III. a IV. honvédskej oblasti, boli pred prvou svetovou vojnou v Banskej Bystrici, v Košiciach, v Spišskej Novej Vsi, v Nitre, v Leviciach, Trenčíne a v Bratislave.⁶²

Z územia Slovenska boli v minulosti čiastočne doplnované aj tie husárske pluky, ktoré po zavedení všeobecnej brannej povinnosti už mali presne vymedzené doplnovacie obvody aj z iných častí Uhorska. Napr. I. husársky pluk spoločnej armády, ktorý bol zriadený za finančnej podpory cisára Františka I. v roku 1756 v Holiči, bol doplnovaný verbovaním aj z Nitrianskej a Bratislavskej stolice, neskôr, až do začiatku osemdesiatych rokov 18. storočia z celého územia Uhorska. 3. husársky pluk založený roku 1702 bol v rokoch 1783 – 1853 doplnovaný aj z Hontianskej, Tekovskej a Zvolenskej stolice. 5. husársky pluk spoločnej armády získaval nováčikov od roku 1889 z územia V. bratislavskej doplnovacej oblasti a 6. husársky pluk z územia VI. košickej doplnovacej oblasti. Tento pluk bol aj predtým čiastočne doplnovaný zo stolíc nachádzajúcich sa na našom teritóriu (Šariš, Spiš, Liptov, Novohrad, Zvolen, Gemer, Zemplín). Aj 9. husársky pluk založený Adamom Coborom roku 1688 v Krupine, v Nitre a v Lučenci bol do rakúsko-maďarského vyrovnania 1867 čiastočne doplnovaný z teritória Slovenska, predovšetkým z Komárňanskej, Nitrianskej, Novohradskej, Tekovskej stolice a od

⁵⁹Podrobnejšie DANGL, V.: Vývoj, organizácia, c. d., s. 91 – 111. Tiež DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou, In: Vojenská história, 3, 1999, č. 4, s. 15 – 20.

⁶⁰VHA Trnava, IV. HKP BA, 2947/1914 eln. Porovnaj tiež EHNL, M.: c. d. s. 96 – 103, tab. č. II. Základné prvky úprav o reorganizácii honvédstva vydalo ministerstvo uhorskej kráľovskej vlastibarny dôverným obežníkom z 15. 12. 1912, v ktorom nariaďuje zmeny a dislokačné presuny a s tým súvisiace prečíslovanie niektorých útvarov podľa jednotlivých druhov zbraní vykonať k 1. 3. 1913 (VHA Trnava, IV. HKP BA, 4511/1912 eln.).

⁶¹HL Budapest, HM, 707/X/1914 eln; HFP, 448/1871 eln.

⁶²HL Budapest 4840/1914 eln. Porovnaj tiež DANGL, V.: Vývoj, organizácia, c. d., s. 94, 132 – 134; BALLA, T.: c. d., s. 163.

roku 1889 z doplňovacej oblasti V. bratislavského zboru. Aj 10. husársky pluk spoločnej armády, ku ktorému sa po zavedení všeobecnej brannej povinnosti odvádzalo z územia dnešného Maďarska, sa doplňoval čiastočne aj zo slovenských stolíc, napr. z Gemera, Oravy, Liptova, Spiša a Šariša. Je zaujímavé, že 11. husársky pluk spoločnej armády, ktorý pôvodne vznikol ako sikulský hraničný pluk a nábor sa doň robil z územia Sedmohradska, od roku 1873 bol už doplňovaný aj z Hontianskej, Tekovskej, Ostrihomskej, Komárňanskej, Nitrianskej a Bratislavskej stolice a od roku 1889 z doplňovacej oblasti V. bratislavského zboru, aj keď predovšetkým z oblastí s prevahou maďarského obyvateľstva. Aj 12. a 14. husársky pluk mal príslušníkov, ktorí boli naverbovaní a neskôr odvedení zo stolíc na našom území (Novohrad, Spiš, Šariš, Liptov, Zemplín). Od roku 1889 oba pluky patrili pod veliteľstvo VI. košického zboru. Z doplňovacej oblasti toho istého zboru bol od roku 1889 budovaný aj 15. husársky pluk cisárskej a kráľovskej armády, hoci už predtým sem odvádzali nováčikov napr. z Abovsko-Turnianskej, Novohradskej, Šarišskej, Spišskej a Liptovskej stolice.⁶³

* * *

V súvislosti s vývojom organizácie jazdeckých útvarov treba sa stručne zmieniť aj o systéme získavania a doplňovania armády služobnými koňmi a ťažnými zvieratami. Spôsob zásobovania spoločnej armády a honvédstva koňmi a ťažnými či nosnými zvieratami bol pôvodne kodifikovaný v zák. čl. XX. z roku 1873. Po reorganizácii armády roku 1912 tento zákon stratil platnosť a bol nahradený zák. článkom číslo LXIX., ktorý prispôboval túto aktivitu podmienkam 20. storočia.⁶⁴ Za účelom plynulého priebehu zásobovania armády týmito zvieratami, vojenské správy okrem toho každý rok vydávali osobitné nariadenia, obežníky a písomné inštrukcie, ktoré tieto zákonné nariadenia konkretizovali. V čase mieru sa zásobovanie dialo nákupom od súkromných chovateľov a špecializovaných šľachtiteľských inštitúcií, alebo doplňovaním z vlastnej chovateľskej základne armády. V čase mobilizácie, najmä núteným výkupom. Z civilného sektoru odkúpené kone ďalej cvičili vo vojenských žrebčincoch, časť vycvičených koní sa v mierových časoch z hospodárskych dôvodov odovzdávala civilistom. Tí ich museli podľa presne stanovených regulí každý rok prezentovať pred komisiami, ktoré boli za týmto účelom vytvorené. V prípade mobilizácie a vojenských cvičení tieto kone boli dávané k dispozícii príslušným útvarom. Kone sa vykupovali v jeseni, na jar a v lete stavy koní boli iba doplňované podľa vopred určených kritérií.⁶⁵

Za bezproblémové zásobovanie spoločnej armády koňmi zodpovedalo po prelome 19. a 20. storočia 7, neskôr 9 stálych nákupných komisií, u honvédstva špeciálne komisie vytvorené pri husárskych plukoch. Uhorskej domobrane sa prideliťovali kone z núteného výkupu. Stále nákupné komisie boli roku 1904 zriadené v Budapešti, Segedíne, Lvove, Rzeszówe, v Nagykanizsi, v Miškolci a v sedmohradskom Bilaku. Do roku 1914 boli v niektorých z týchto miest stále nákupné komisie zrušené a vytvorené nové, napr. v Cegléde, Kluži, v Magburgu

⁶³BERKÓ, I.: A régi hadsereg magyar csapatai. In: Magyar Katonai Közlöny, 1925, č. 1, s. 296 – 310, č. 2, s. 442 – 451.

⁶⁴Príslušné zákony a všeobecné výkonné nariadenia pozri: Magyar közigazgatási törvények Grill féle, I. c. d., s. 610 – 664.

⁶⁵Rozhodujúcim kritériom bol predovšetkým vek a výška koňa, druh, zdravotný stav, ale aj farba a iné danosti zvieratá. Podľa týchto kritérií boli potom delené do viacerých skupín. Výška jazdeckých koní sa pohybovala medzi 155 – 166 cm, ťažných koní medzi 161 – 172 cm a nosných koní medzi 148 a 153 cm. Výška koní určená pre jazdné delostrelectvo sa pohybovala medzi 155 až 158 cm. Vek koní nemohol byť nižší ako 3 a pol roka. Najvyšší vek stanovený pre nákup koní bol 7 rokov, pri nosných koňoch 8 rokov. Nákupné komisie sa usilovali získať čo najviac 5-ročných zvierat, ale biele a neskrótné kone sa nakupovať nesmeli. Od súkromníkov sa povoľovalo nakupovať len tie kone, ktoré ešte armáda mohla aspoň 5 rokov využívať.

an der Draub a v Sarajeve. Pretože spoločná armáda bola pri týchto výkupoch zvýhodňovaná, uhorská vlastibrana nebola spravidla zásobovaná najlepšími koňmi, hoci chovateľská základňa v Uhorsku aj jej zabezpečovala vcelku štandardnú kvalitu.⁶⁶ Svoju úlohu tu zohrali predovšetkým finančné otázky, lebo cisárska a kráľovská armáda mala k dispozícii väčšie finančné sumy na nákup než honvédstvo alebo Landwehr. Uhorská vláda i armáda všemožne podporovali chov koní v Uhorsku a z toho dôvodu príslušné ministerstvá trvali aj na výhodných cenách pre chovateľov.⁶⁷

Od roku 1889 nákup doplnkových koní sa dial podľa presne vymedzených oblastí. Nákupné komisie jazdeckých plukov mohli nakupovať kone iba z oblasti, ktorá im bola pridelená. Z územia dnešného Slovenska sa nakupovalo pre 5. a 6. honvédske pluky. V roku 1910 pri jazdeckých plukoch spoločnej armády ročne vycvičili asi 60 nových koní, takže tie disponovali s 300 až 350 vycvičenými koňmi, ktoré dočasne dostali k dispozícii civilní uchádzači. Pri rakúskom Landwehri to bolo približne 240, pri honvédstve 204 koní na jeden pluk.⁶⁸ Ročná rezerva bola v jednotlivých plukoch pri jazdeckých koňoch stanovená na 12 percent, pri ťažných koňoch na 10 percent stavu služobných koní pluku. Priemerná životná dĺžka využiteľnosti jazdeckých koní bola odhadovaná na 8, ťažných koní na 10 rokov. Vlastných chovateľských základní (Remontendepots) mala armáda roku 1904 päť. Ani jedna z nich sa nenachádzala na území Slovenska. Dozorom nad zásobovaním a kontrolnou činnosťou v tejto oblasti bol poverený okrem iných funkcionárov jeden hlavný armádny inšpektor v hodnosti generála (Generalremontierungsinspektor).⁶⁹

Aktívne slúžiaci dôstojníci mali nárok na erárne kone, zároveň však boli povinní, podľa funkčného zaradenia a hodnosti vydržiavať aj vlastné jazdecké kone. Dôstojníci, ktorí boli vedení v tabuľkách ako nadpočetní, nárok na erárne kone nemali. V prípade prevelenia k inej posádke alebo zo spoločnej armády k honvédstvu, a naopak, si dôstojníci pridelené kone brali so sebou. Jednoroční dobrovoľníci nastupujúci k jazdectvu si museli kone obstarat' sami, alebo za používanie erárneho armádneho koňa platiť. Existoval presný rozpis, koľko koní mali mať dôstojníci v rôznych funkciách a hodnostiach k dispozícii v čase mieru i v čase vojny.⁷⁰

Pre prípad mobilizácie boli už v čase mieru stanovené limity pre povinný odvod zvierat podľa jednotlivých odvodových okresov s presným rozpisom ich roztriedenia. V takomto prípade súkromníci starajúci sa o erárne kone boli povinní do 24 hodín od vyhlásenia mobilizácie kone dopraviť na vopred určené miesto. V týchto prípadoch sa predpokladala úzka spolupráca vojenských a civilných orgánov.

Vo všeobecnosti stav zásobovania armády koňmi a ťažnými zvieratmi bol v rakúsko-uhorskej monarchii priaznivý. V roku 1904 sa početný stav koní v monarchii odhadoval na 3,4 milióna, z toho asi 1,9 milióna sa nachádzalo na území Uhorska, asi 1,5 milióna na území Rakúska a približne 160 tisíc na okupovaných územiach. Početný stav mulíc a somárov, ktoré sa tak tiež využívali pre potreby armády, činil asi 83 tisíc kusov.⁷¹ V roku 1910 tento stav vzrástol

⁶⁶GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 101; BALLA, T.: c. d., s. 45.

⁶⁷HL Budapest, HM fűggelék, 5386/VI/1907 eln. V roku 1907 sa na návrh ministerskej rady dovtedajšia cena 650 korún za koňa zvýšila na 750 korún. Pod vplyvom tejto finančnej úpravy armáda odkúpila namiesto 48 percent z roku 1906, o rok neskôršie už 57 percent koní priamo od súkromných civilných pestovateľov. V roku 1908 sa v rozpočte plánovalo s cenou 800 korún za koňa. Stúpanie cien je možné sledovať už od roku 1880, keď cena vojenského erárneho koňa v priemere činila 245 zlatých, roku 1889 300 zlatých, roku 1897 325 zlatých a roku 1914 už 850 korún. (Porovnaj tiež BALLA, T.: c. d., s. 46.)

⁶⁸Tamže, s. 47.

⁶⁹GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 103 – 104.

⁷⁰Napr. veliteľ jazdeckého pluku mal mať v čase mieru 4, v čase vojny až 5 koní, starší kapitáni disponovali jedným erárnym a dvoma vlastnými koňmi, vojenským lekárom pri vojenských cvičeniach prideliťvali jedného erárneho koňa, ale v prípade mobilizácie nastupovali s vlastným koňom a pod.

⁷¹GLÜCKMANN-VÁGHÓ: c. d., s. 105.

v Uhorsku na 2,4 milióna a v Rakúsku na 1,8 milióna koní. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny monarchia disponovala viac než 5 miliónmi koní.⁷² Na porovnanie uvedme, že sa v roku 1913 početný stav koní v Nemecku pohyboval okolo 4,5 milóna kusov, vo Francúzsku sa odhadoval na 3,3 milióna koní využiteľných pre armádu. Tieto čísla viacnásobne prevyšoval počet koní v Rusku, kde sa odhadoval na 30 miliónov.⁷³

Podľa výňatku z reglementu pre rakúsko-uhorské jazdeckto kvalita koní chovaných v Haľiči a v Uhorsku bola veľmi dobrá a chovateľská báza dovoľovala kone aj exportovať. Nosná kapacita jazdeckých koní bola v rakúsko-uhorskej armáde stanovená na 131 kg, z čoho sedlo, deka, ovos a ostatný výstroj koňa vážili 44,5 kg, výzbroj a výstroj jazdca 16,5 kg a váha jazdca sa odhadovala na 70 kg.⁷⁴

Okrem základného vojenského výcviku a priebežných kurzov, plánovaných jazdeckých cvičení a súťaží sa na výchove kádrov pre jazdecké útvary podieľal najmä Vojenský jazdecký a jazdecký pedagogický inštitút pri Marchegu, Vojenský jazdecký učiteľský ústav vo Viedni, Jazdecká kadetka v Máhr-Weisskirchenu a Uhorská kráľovská honvédska jazdecká škola v Budapešti. Z týchto škôl vychádzali dôstojníci a učitelia jazdeckta v rakúsko-uhorskej armáde. V samotnom Uhorsku, kde vzťah k jazdecktu mal silne zakorenené tradície a šľachta si zakladala na svojom jazdeckom umení, prísun schopných jazdcov do dôstojníckeho zboru husárstva nenarážal na väčšie problémy.

* * *

Rakúske a neskôr rakúsko-uhorské jazdeckto sa do vojenských dejín zapísalo veľmi výrazným spôsobom. Obstálo v mnohých bitkách, vojenských ťaženiach a ozbrojených konfliktoch v rôznych kútoch Európy a niektoré druhy habsburského jazdeckta sa stali vzorom pre budovanie a výcvik jazdeckých oddielov aj v zahraničí. Hoci jeho význam, hodnota a idea využitia v poli sa vďaka vývoju moderného vojenstva menili a postupne znižovali, tradície jazdeckých plukov, v Uhorsku predovšetkým husárstva, sa udržiavali v nebývanej miere. Oproti účinkom rýchlopalných zbraní pechoty, podporovaných výkonným delostrelectvom, sa však jazdecké ataky postupne stávali neúčinnými a prinášali obrovské obete. Na nebezpečenstvo veľmi „hlbokého“ a „hustého“ zoskupenia jazdeckta prakticky až na čiaru útoku pri účinnosti nepriateľského delostrelectva a pechotných zbraní upozorňoval na základe vyhodnotenia vojenských manévrov vo výcvikovom roku 1912/1913 už hlavný inšpektor honvédskeho jazdeckta. Zdôraznil, že pri nedodržiavaní moderných zásad útoku jazdeckta, by tento druh zbrane už pred rozvinutím do útoku utrpel tie „najväčšie straty.“⁷⁵ Podobné upozornenia sa však v mierových dobách nebrali vážne, čo sa tragicky prejavilo hneď na začiatku vojny. V bitke pri Komarówe čelný útok rakúsko-uhorského jazdeckta proti ruskej pechote viedol nielen k neúmerne vysokým a zbytočným stratám, ale aj k panike, ktorá pri ústupe strhávala pechotu. Bola to typická ukážka zaostávania vojenského myslenia rakúsko-uhorského generálneho štábu za vývojom techniky a moderného chápania boja. Rakúsko-uhorské hlavné velenie na základe týchto skúseností čoskoro prehodnotilo používanie jazdeckta v poli a vydalo pomocný materiál, ktorý mal zmeniť spôsob jeho výcviku.⁷⁶

V priebehu vojny došlo ešte k niekoľkým otvoreným stretom medzi rakúsko-uhorským a ruským jazdecktom, ale tento druh zbrane čoraz výraznejšie strácal svoje pozície na bojovom po-

⁷²BALLA, T.: c. d., s. 57.

⁷³SÜLLE, G.: Hazánk lótenyésztése és a ménesek története. In: Magyar Katonai Szemle, 1973, č. 6, s. 229 – 232.

⁷⁴VHA Trnava, KOS KO, fasc. Taktika.

⁷⁵HL Budapest, HFP, 3612/1913 eln.

⁷⁶HL, Budapest. HM, 20228/1914 eln. Podrobnejšie DANGL, V.: Počiatková fáza bitky pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru. In: Historický časopis, 40. 1992, č. 4, s. 422 – 437.

li a od roku 1915 boli jeho príslušníci v armáde monarchie už prevažne nasadzovaní ako pechota v líniiach zákopovej vojny. Jazdecktvo však svoju úlohu na scéne dejín nedohralo. S hrdinskými činmi príslušníkov jazdecktva sa v niektorých armádach stretávame ešte za druhej svetovej vojny.

V. DANGL: ORGANISATIONSENTWICKLUNG DER ÖSTERREICH-UNGARISCHEN KAVALLERIE (1866 – 1914) MIT HINSICHT AUF DIE SLOWAKEI

In der Armee der Habsburger Monarchie, ähnlich wie auch bei anderen Armeen, entwickelte sich die Kavallerie in zwei Hauptlinien. Es handelte sich um die schwere Kavallerie – ursprünglich von der Ritterreiterei abgeleitet – und leichte Kavallerie, deren Vorteile in der Schnelligkeit und daraus folgenden Vorteilen lagen. Zu den ältesten Typen der schweren Kavallerie in der Habsburger Monarchie gehörten die Kürassstruppen. Die ersten Andeutungen ihrer Formierung kamen schon im 15. Jhd zum Vorschein. Mit dem Aufbau der ersten Dragonenregimenter treffen wir uns in der Mitte des 16. Jhs. Auf den europäischen Schlachtfeldern erschienen zeitweilig auch die Arkübusiere, die später mit den Kürassen verschmolzen, in der Zeit der 7-jährigen Krieger entstand auch in der Habsburger Monarchie eine neue Art der leichten Kavallerie, sog. Chevaux-legers und in der zweiten Hälfte des 18. Jhd. die Hulanen. Die Anfänge der Formierung der Husarentruppen in Ungarn legt die Fachliteratur in das 15. Jhd. hin. Alle Arten der Kavallerie überwand verschiedene Modifikationen, innere Organisationsveränderungen, ihre Bedeutung und Funktion in dem Kampf änderten sich allmählich. Der Verfasser verfolgt ihre Entwicklung auch in weiteren internationalen Zusammenhängen bis zu der Zeit des österreich-ungarischen Ausgleiches, nach dem es zu einem markanten Umbau der österreich-ungarischen Armee und damit auch zum Umbau der Kavallerie kam.

In dem nächsten Teil des Aufsatzes, auf einem breiten Hintergrund der außenpolitischen, militärischen und militärpolitischen Ereignissen, beschreibt und bewertet der Autor die Entwicklung der Organisationsstrukturen der Kavallerie in der Monarchie mit besonderem Hinblick auf die Husarentruppen und Hulanenregimenter, die in der Zeit des Dualismus aus dem ungarischen Gebiet ergänzt wurden. Er beachtet die Wehrgesetze, die mit den Organisationsveränderungen der Landstreitkräfte der Armee zusammenhängen, die einzelnen Etappen ihres Umbaus, die die Kavallerie betrafen, die Ursachen, die diese Änderungen herausriefen und ihre Konsequenzen für die Kampffähigkeit der Armee. Besondere Aufmerksamkeit widmet er auch dem Aufbau der Kavallerie bei der Formierung der ungarischen Landwehr und Heimwehr. Ähnlich verfolgt er auch die Änderungen in den inneren Organisationsstrukturen der Kavalleriebrigaden, – regimenter, Reitgeschwader, Tabellenanzahlen in der Zeit des Friedens und Krieges, das System gegenseitiger Unterordnung mit den Gebietskommandos und Brigaden – und Divisionskommandos, Anschluss auf die höheren Organisationseinheiten, Ausstattung der Kavallerieregimenter und publiziert mehrere Zahlenangaben aus geheimen Berichten des Ministeriums der ungarischen Landwehr in der Vorkriegszeit. Besondere Aufmerksamkeit widmet er den Kavallerieformationen, die in der Slowakei versetzt waren oder aus diesem Gebiet ergänzt wurden.

Ein selbstständiges Unterkapitel des Aufsatzes bildet der Teil, der der Versorgungsart der gemeinsamen Armee und der Landwehr mit Pferden und Zugtieren gewidmet ist. Die Versorgung verlief in Ungarn problemlos. Die heimische Anbaubasis erlaubte sogar Pferde zu exportieren. Im Abschluss stellt der Verfasser fest, daß die österreichische und später österreich-ungarische Kavallerie sich in die Militärgeschichte sehr ausgeprägt einschrieb. Sie bewährte sich in etlichen Schlachten, Zügen und bewaffneten Konflikten in verschiedenen Ecken Europas. Einige Arten von habsburger Kavallerien, vor allem die Husaren, wurden sogar zum Muster für Ausbau und Ausübung von Kavallerien im Ausland. Obwohl ihre Bedeutung, Wert und Idee der Ausnutzung auf dem Felde sich in der Folge der Entwicklung des modernen Militärwesens änderten und sanken, die Traditionen der Kavallerieregimenter, in Ungarn v.a. der Husaren, erhielt man im nie dagewesenen Ausmaß. Gegenüber der Wirkung der Schnellfeuerwaffen der Infanterie, die die leistungsfähige Artillerie unterstützte, wurden aber die Reitattacken immer weniger wirksam und brachten riesige Opfer. Noch während des 1. Weltkrieges treffen wir uns mit offenen Zusammenstößen zwischen der österreich-ungarischen und russischen Kavallerie. Diese Art der Waffe verlor aber immer markanter an ihrer Position auf dem Schlachtfeld und seit 1915 wurden ihre Angehörigen in der Armee der Monarchie schon vorwiegend als Infanterie in den Linien des Schützengrabenkrieges eingesetzt. Die Kavallerie spielte jedoch ihre Aufgabe auf der Szene der Geschichte nicht zu Ende. Mit Heldentaten der Kavallerie-Gehörige treffen wir uns bei einigen Armeen auch während des 2. Weltkrieges.

*Mierové a vojnové počty jazdeckej švadróny roku 1900*⁷⁷

	HODNOSTNÉ ZARADENIE	MIEROVÉ POČTY			VOJNOVÉ POČTY		
		muži	kone		muži	kone	
			erárne	vlastné		erárne	vlastné
DÔSTOJNÍCI	<i>Stotník I. triedy</i>	1	–	3	1	–	3
	<i>Nadporučík, stotník II. triedy</i>	2	2	2	2	2	4
	<i>Poručík</i>	2	2	2	2	2	4
MUŽSTVO (JAZDCI)	<i>Rotný</i>	2	2	–	2	2	–
	<i>Výkonný poddôstojník (hospodár)</i>	–	–	–	1	1	–
	<i>Čatár</i>	4	4	–	4	4	–
	<i>Desiatnik</i>	12	12	–	12	12	–
	<i>Trubač</i>	1	1	–	1	1	–
	<i>Slobodník</i>	4	4	–	4	4	–
	<i>Husár, dragúň, hulán</i>	122	122	–	122	122	–
MUŽSTVO (BEZ KONÍ)	<i>Výkonný poddôstojník (hospodár)</i>	1	–	–	–	–	–
	<i>Husár, dragún, hulán</i>	13	–	–	13	–	–
	<i>Dôstojnícky sluha</i>	5	–	–	5	–	–
	<i>Ošetrovateľ koní</i>	1	–	–	1	–	–
	<i>Remenár</i>	1	–	–	1	–	–
	SPOLU	171	149	7	171	150	11

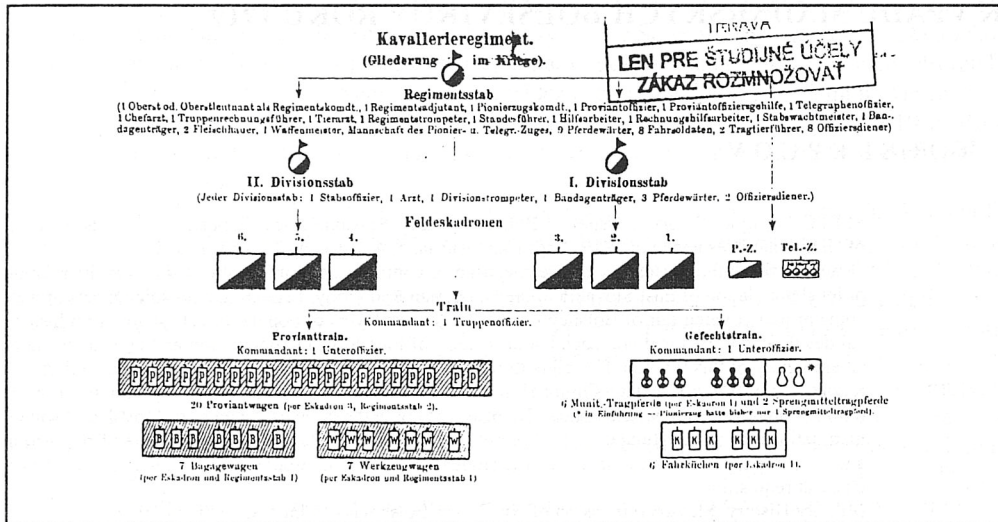
⁷⁷Spracované podľa STAVINSZKY: Az Ostrák-Magyar Monarchia fegyveres erejének szervezete. Budapest 1900, s. 12.

Dislokácia husárskych plukov uhorskej vlastibrany v apríli 1914⁷⁸

ČÍSLO PLUKU	VELITEELSTVO PLUKU	JAZD. GUL. ODD.	VELITEELSTVO KORUHVY	STOTINY	DOPLŇOVANÉ Z ÚZEMIA ŽÚP
1.	Budapešť	1. Budapešť	I. Budapešť	1. – 3., náhradná Budapešť	Pest – Pilis – Solt – Kiskun, Jász – Nagykun – Szolnok
			II. Vacov	4. – 6. Vacov	
2.	Debrecín	–	I. Debrecín	1. – 3., náhradná Debrecín	Hajdú, Bihar, Békés, Csanád, Csongrád
			II. Nagyvárad (Oradea)	4. – 6. Nagyvárad	
3.	Segedín	2. Segedín	1. – 3., náhradná I. Segedín	Segedín	Arad, Temes, Csongrád, Torontál, Krassó-Szörény
			II. Arad	4. – 6. Arad	
4.	Szabadka (Subotica)	I. Szabadka – II. Kecskemét	1. – 3., náhradná	Szabadka	Pest – Pilis Solt – Kiskun, Bács – Bodrog
			4. – 6. Kecskemét		
5.	Košice	4. Košice	I. Košice	1. – 3., náhradná Košice	Gemer, Novohrad, Zvolen, Heves, Liptov, Šariš, Spiš, Abovsko-Turnianska, Borsod, Máramaros, Ugocsa, Bereg, Szabolcs, Zemplín, Szatmár, Užská
			II. Nyíregyháza	4. – 6. Nyíregyháza	
6.	Zalaegerszeg	3. Nagykanizsa	I. Zalaegerszeg	1. – 3., náhradná Zalaegerszeg	Komárno, Moson, Sopron, Zala, Vas, Győr, Veszprém
			II. Keszthely	4. – 6. Keszthely	
7.	Pápa	–	I. Pápa	1. – 3., náhradná Pápa	Bratislava, Hont, Tekov, Ostrihom, Nitra, Trenčín, Turiec, Orava
			II. Nové Zámky	4. – 6. Nové Zámky	
8.	Pécs (Päťkostolie)	–	I. Pécs	1. – 3., náhradná Pécs	Fejér, Tolna, Somogy, Baranya
			II. Baja	4. – 6. Baja	
9.	Marosvásárhely (Tirgu Mures)	–	I. Marosvásárhely	1. – 3., náhradná Marosvásárhely	Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Brassó. Háromszék, Nagy-Küküllő, Kis-Küküllő, Csík, Udvarhely, Alsó-Fehér, Hunyad, Szeben, Kolozs, Szilágy, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Fogaras
			II. Szamosújvár (Gherla)	4. – 6. Szamosújvár	
10.	Varasd (Varaždín)	–	I. Varasd	1. – 3., náhradná Varasd	z územia Chorvátsko-Slavónska
			II. Verőce. (Vizovistica)	4. – 6. Verőce	

⁷⁸Spracované podľa A. m. kir. honvédség hadrendje békében. Az 1914 év tavaszán történt helyőrségváltoztatások után. Budapest 1914; BALLA. T.: c. d., s. 163; ENHL. M.: c. d., s. 89 – 91.

Vojnová organizácia jazdeckého pluku spoločnej armády⁷⁹ roku 1874

Mierová organizácia a dislokácia 2. Bratislavskej jazdeckej divízie roku 1914⁸⁰

Truppenkörper		Dislokation	Kommandant
K a v a l l e r i e			
2. Kavallerietruppendivision in Pozsony			
Feldmarschalleutnant Emil Ritter von Ziegler Gstabschef: Oberstl. d. Gstbkps. Gedeon Bolla von Csáford-Jobbaháza	16. Kavalleriebrigade		Pozsony
	Husarenregiment	Regimentsstab	Generalmajor Bruno Freiherr von Schönberger Obstl. zug. d. Gsbte August Marich de Ács
		Pionierzug	Sopron
		1. DivKmdo, 1. und 3. Eskadron 2. Eskadron	Nezaißer
	Graf von Hadik Nr. 3	2. DivKmdo, 4. und 6. Eskadron 5. Eskadron	Sopron
		Regimentsstab	Szentgyörgy
Pionierzug		Komárom	
Husarenregiment	1. DivKmdo, 1. und 2. Eskadron 3. Eskadron	Győr(Szababerg)	
	2. Divisionskommando 4., 5. und 6. Eskadron Ersatzkader KavMGA.	Komárom	
	Regimentsstab	Szombathely	
Graf Radetzky Nr. 5	Pionierzug	Szombathely	
	1. Divisionskommando 2. und 3. Eskadron 2. DivKmdo, 4., 5. u. 6. Eskadron	Szombathely	
	Regimentsstab	Szombathely	
Ulanenregiment	1. Divisionskommando 2. und 3. Eskadron	Szombathely	
	2. DivKmdo, 4., 5. u. 6. Eskadron	Szombathely	
	Regimentsstab	Szombathely	
Ersatzkader des Husarenregiments		Sopron Szombathely	Mjr. Rudolf Poitl Edler von Pollheim Mjr. Zdenko Kreuzbruck von Lillenfels Mjr. Josef Münich

⁷⁹VHA TRNAVA, KOS BA, KR. Č. 9.

⁸⁰VHA Trnava, IV. HKP BA, 2947/1914 eln. Friedens – Ordre de bataille und Dislokationsübersicht.